

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ԱՐԵՎՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
ՊԱՇՏՏԱԹԵՐԹ

Երկուշաբթի 11 Նոյեմբեր 2019 - Թիւ 17

Հրատարակչություն՝

Արեւմտեան Հայաստանի
Ուսումնասիրություններու Կեդրոնի

Հետադարձ կապ
mfa@warmeniagov.com

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Առաջին էջ	
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութիւն	2
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Կառավարութիւն	3
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Ժողով	5
Յօդուածներ	6
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Խորհուրդ	8
Կրթութիւն եւ գիտութիւն - Պատմական	9
Արեւմտեան Հայաստանի Մտաւորականութիւն	12
Կիլիկիա	14
Պետական փաստաթուղթեր	15

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ԱՐԵՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՇՏՈՆԱԹՐՈՒ

Երկուշաբթի 11 Նոյեմբեր 2019 - Թիւ 17

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՄՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՊԱԼԱՏԻՆ ԿՈՂՄԷ՝
ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱՉՄԱՆ (H. RES. 296) ԲԱՆԱԶԵԿԻ
ՄԱՍԻՆ - Ընթերցել էջ 3 -

100 տարի ցեղասպանութեան սին ճանաչում մուշալով...
100 տարի մըն ալ իրաւունքներու մասին խօսելով
- Ընթերցել էջ 6 -

Մերթ Գ. Տէրտէրեանը կ'արծականգէ Արեւմտեան Հայաստանի
Վարչապետի՝ 23 Սեպտեմբերին Մերգէյ Լաւրովին յղած նամակին

ՆՈՐ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՐԳ՝
ՈՉ ՅԱՂԹՈՂՆԵՐ ԵՒ ՈՉ ՊԱՐՏՈՒՂՆԵՐ
ԱՅՆ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԲԱՐԳԱԲԱՃՈՒՄ
- Ընթերցել էջ 12 -

Հայ ազգի արդի պատմութեան մէջ առաջն անգամը ըլլալով՝
կը հիմնադրուի

ԱՐԵՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՈԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹԵԱՆՑ ԿԵՂՈՆ-Ն

Աջակցութեան եւ օժանդակութեան համար դիմել
info@warmeniagov.com

ԱՐԵՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹԵԱՆՑ ԿԵՂՈՆ-Ի
աշխատակազմը կ'ընթացիկէ Ռազմավարագիտական, Աշխարհաքաղաքագիտական,
Տնտեսագիտական, Քաղաքական գիտութեան, Միջազգային իրաւունքի,
Ընկերաբանական եւ Մարդաբանական, Հոգեբանական եւ Պատմագիտական Հայ եւ
օտար մասնագետներ տարբեր երկիրներէ (Լիբանանէն, Անգլիայէն, ԱՄՆ-էն, Սիրիայէն,
Յունաստանէն):

Կեղրոնի հիմնական նպատակն է՝ Հայ եւ օտար հասարակութեան եւ պաշտօնական
խավերուն ծանօթացնել Հայ ժողովուրդին առջեւ ցցուած սպառնալիքներուն ու անոնց
հաղթահարման ճանապարհները, ինչպէս նաեւ Հայ ժողովուրդի կարելիութիւններուն ու
անոնց արդիւնավետ օգտագործման հնարաւորութիւնները:

Հիմնադրուած է Դաւե՛

ԱՐԵՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳՈՐԾԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆ-Ն

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի թիւ H.Res.296
բանաձեւը, արդիո՞ք լրացուցիչ
նման ճանաչումի մը կարիքը
ունի ծերակուտականներու
պալատի կողմէն թէ չէ:

ԱՄՆ-ի Կոնգրեսի թիւ H.Res.296 բանա-
ձեւը, արդեօ՞ք լրացուցիչ նման ճանաչու-
մի մը կարիքը ունի ծերակուտականներու
պալատին կողմէ թէ չէ:

Ինչպէս ծանօթ է, Միացեալ Նահանգ-
ներու կոնգրեսը կը քննարկէ եւ կը քուէ-
արկէ երկու տարբեր տեսակ բանաձեւեր.
Առաջինը "Համատեղ" (Joint Resolution)
բանաձեւն է. որ օրէնքի վերածուելու
համար, նախ պէտք է ընդունուի ներկա-
յացուցիչներու պալատին (Congress)
կողմէ, ապա ծերակուտականներու պա-
լատին (Senate) կողմէ:

Իսկ երկրորդը "ինքնուրոյն" (Stand-alone
Resolution) բանաձեւն է. որ օրէնքի
վերածուելու համար կրնայ ներկայացուիլ
կամ երկու պալատներէն որեւէ մէկուն,
կամ երկուքին միաժամանակ (ինչպէս էր
տուեալ պարագային), եւ բաւարար է
երկուքէն որեւէ մէկուն ընդունիլը առանց
որեւէ այլ կողմի մը ընդունման պայմանին.
Ոչ միւս պալատին, ոչ ալ նախագահին:

1975 եւ 1984 թուականներուն, ԱՄՆ-ի
ներկայացուցիչներու (Congress) պալա-
տը կողմ քուէարկած էր Հայոց ցեղասպա-
նութիւնը ճանչցող բանաձեւերուն, բայց
երկու անգամ ալ անոնք Համատեղ (Joint
resolution) բանաձեւեր էին, որուն համար
ալ երբէք չեներկայացուեցան ծերակուտա-
կաններու պալատին՝ ԱՄՆ-ի պետքար-
տուղարութեան բացասական միջամտու-
թիւններուն պատճառով:

1981թ.-ին Ռոնալդ Ռիկընի (Ronald
Reagan) , 1991թ.-ին Ջորջ Հ. Բուշի
(George H. Bush), 2000թ.-ին Բիլ Բլինթոնի
(Bill Clinton), 2007թ.-ին Ջորջ Վ. Բուշի
(George W. Bush) եւ 2010թ.-ին Բարակ
Օբամայի (Barack Obama) վարչակար-
գերը արգելափակեցին նման բանաձեւե-
րու նոյնիսկ քննարկումը ներկայացուցիչ-
ներու պալատէն ներս:

2 Հոկտեմբեր 200 թուականակիր գաղտ-
նագերծուած փաստաթուղթեր կը բացա-
յայտեն Տիկին Մադլէն Օլբրայթի
նամակներուն մասին, որոնցմէ մէկը
ուղղուած... (Շարունակութիւնը էջ 4)

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութիւն

Նախագահական հրամանագիր
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահի հրամանագիր
Թիւ N°74 – 2019.09.05

Անդրադարձ Սան-Ռէմոյի Խաղաղութեան վեհաժողովի հարիրամեակին, Սեւրի միջազգային պայմանագիրին, երբ 1920-ի Մայիս 11-ին Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին հայկական Պետութեան դէ յուրէ ճանչցուելէն ետք, 1920-ի Օգոստոս 10-ին Սեւրի մէջ ստորագրուեցաւ Խաղաղութեան միջազգային պայմանագիրը, որուն հետեւանքով 1920 թուականի Նոյեմբեր 22-ին Նախագահ Կուդրո Ուիլսոնն ստանձնեց Որոշումները կարգաւորող Իրաւարարի պատասխանատուութիւնը:

Հանրապետութեան Նախագահ,
Տեսնել՝ Սահմանադրութեան 76-րդ յօդուածը.

Կ'որոշեմ՝

Յօդուած 1 – Սան-Ռէմոյի Խաղաղութեան վեհաժողովի հարիրամեակի, Սեւրի միջազգային պայմանագրի եւ Նախագահ Կուդրո Ուիլսոնի իրաւարար վճիռի յիշատակը կը մեկնարկեն մէկ ժամանակահատուածի մէջ՝ 2020 թ.-ի Յունուար 19-էն մինչեւ Նոյեմբեր 22-ն:

Յօդուած 2 — Այս յիշատակը կը վերյիշեցնէ Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին Հայկական Պետութիւնը ճանչնալու պայմանները, որուն որպէս հետեւանք՝ ստորագրուեցաւ Խաղաղութեան միջազգային պայմանագիրը, որ տեղի ունեցաւ Սեւր քաղաքին մէջ 1920-թ.-ի Օգոստոս 10-ին՝ Ղաշնակից եւ անոնց կից տէրութիւններուն կողմէ, ներառեալ Հայաստանի (Արեւմտեան), ինչպէս նաեւ անոր վաւերացումը Արեւմտեան Հայաստանին կողմէ՝ 2016 թուականի Յունիս 24-ին:

Յօդուած 3 — Արեւմտեան Հայաստանը (Թրքական Հայաստան, Մեծ Հայաստան), որպէս շարունակողը Պօղոս Նուբար փաշայի առաջին նախագահութեան օրերու Հայաստան Պետութեան՝

շահագրգիռ պետութիւններուն կը յիշեցնէ իրենց պարտաւորութիւնները, Սեւրի պայմանագրի եւ լրացուցիչ պայմանագիրներու հիման վրայ Հայաստանին (Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին) անկախութիւն տրամադրելու իրենց յանձնառութիւնը:

Հաշուի առնելով, որ Ղաշնակից տէրութիւնները արդէն ճանչցած են Հայաստանը (Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին՝ Բիթլիսի, Տրապիզոնի, Էրզրումի եւ Վանի վիլայէթներ, ըստ Սեւրի պայմանագրի 88 եւ 89 յօդուածներուն) որպէս ազատ եւ անկախ պետութիւն՝ կ'ակնկալենք որ Թիւրքիան նոյնպէս կը ճանչնայ եւ կը յայտարարէ ատոր մասին:

Յօդուած 4 — Այդ նպատակով պիտի հրապարակուի մենագրութիւն մը՝ Արեւմտեան Հայաստանի տարածքին Հայկական Պետութիւնը ճանչնալու պայմաններուն եւ անոր սահմանադրութեան վերաբերեալ:

Յօդուած 5 — Այս Հարիրամեակը պիտի անմահանայ նամականիշներու թողարկումով՝ նուիրուած հարիրամեակի ամենակարեւոր տարեթիւերուն (2020 թ.-ի Յունուար 19-ն, Ապրիլ 24-ը, Մայիս 11-ը, Օգոստոս 10-ն եւ Նոյեմբեր 22-ն):

Յօդուած 6 — Հրամանագիրը պիտի հրապարակուի Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան պաշտօնական ամսագիրով:

Արմենակ ԱՐԱՀԱՄԵԱՆ
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ
Կարին, 05 Սեպտեմբեր 2019 թ.

ՊԱՇՏՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՄՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒ ՊԱԼԱՏԻ ԿՈՂՄԷՆ՝ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱՆԱԶՄԱՆ (H. RES. 296) ԲԱՆԱՑԵԻ ՄԱՍԻՆ

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութիւնը բարձր գնահատանքով կ'ողջունէ ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչներու պալատի (H. RES. 296) բանաձեւի ընդունումը, 405 ձայն կողմ եւ 11 ձայն դէմ քուէարկութեամբ:

Բանաձեւը կ'ընդգրկէ քաղաքական բովանդակութիւն ներկայացնող քանի մը կէտեր, որոնց ամենակարեւորներն են.

1. Ճանչնալ նաեւ ցեղասպանութեան **շարունակական բնոյթը** մինչեւ 1923. այսինքն ցեղասպանութիւնները շարունակուած են ոչ միայն Օսմանեան կայսրութեան տարածքներուն վրայ, այլեւ 1920-էն առդին՝ միջազգային իրաւական հաստատումներով վերականգնուած **Արեւմտեան Հայաստանի պետական տարածքներուն վրայ:**

Յիշեցնենք որ, 19 Յունուար 1920-ին de facto եւ 11 Մայիս 1920-ին de jure Փարիզի խաղաղութեան վեհաժողովի գերագոյն խորհուրդը՝ Արեւմտեան Հայաստանի տարածքներուն վրայ միջազգային ճանաչում ընծայած էր Հայաստան պետութեան:

Եւ Սեւրի խաղաղութեան դաշնագիրը ստորագրուած էր 10 Օգոստոս 1920-ին, ու ԱՄՆ-ի նախակահ Ուիլսոնը իրաւարար վճիռով որոշած էր Հայաստանի եւ Թիւրքիոյ միջեւ սահմանները:

Հիշեցնենք նաեւ որ Ուիլսոնի իրաւարար վճիռը կնքուած է ԱՄՆ-ի գերագոյն կնիքով, այսինքն դարձած է **ԱՄՆ-ի օրէնսդրական յօդուած:**

2. Բանաձեւը որպէս հիմք կ'ընդունի՝ **Էլի Ուիսելի «Ցեղասպանութիւնն ու Վայրա-գութիւնները կանխարգիլելու» 2018-ի ակտը** - Elie Wiesel Genocide and Atrocities Prevention Act of 2018 (Public Law 115-441), որ քուէարկուեցաւ եւ ընդունուեցաւ 14 Յունուար 2019-ին ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչներու Կոնգրեսի) կողմէ որպէս Հանրային օրէնք թիւ 115-441: Սոյն օրէնքի՝ «STATE OF POLICY –Քաղաքականութիւն» վերանագիրով 3-րորդ բաժինի, 3-րորդ կէտի (C) յօդուածը որպէս ԱՄՆ-ի քաղաքականութիւն կ'ընդունի. **«Դիւանագիտական արծազանքի ամրապնդում եւ արտաքին համգործակցութեան արդիւնաւետ օգտագործում՝ անցնումային արդարադատութեան չափանիշներու խթանման նպատակով, ներառեալ քրէական պատասխանատուութեան ենթարկելու անցեալի վայրագութիւնները»:** Այս յօդուածը, ցեղասպանութեան ներկայ բանաձեւի ընդունման հետ միասին, իրաւական եւ քաղաքական զոյգ դաշտերուն վրայ եզակի հնարաւորութիւններու տեղի կուտայ, **եթէ** ԱՄՆ-ը մտադիր ըլլայ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան վերականգնումի գործընթացը մեկնարկել՝ Ուիլսոնի իրաւարար վճիռի գործնական կիրառման միջոցով:
3. Բանաձեւի եզրափակիչ երեք կէտերէն երկրորդը այն տպաւորութիւնը կուտայ, որ ԱՄՆ-ը կրնայ մտադրուած ըլլալ, ներկայ բանաձեւին հիման վրայ ցեղասպանութեան ժխտման մասին մէկ ուրիշ բանաձեւ ալ ընդունիլ, թէկուզ այս անգամ ՄԱԿ-ի միջոցով, որուն համար ալ նախօրոք ան ինքզինք գերծ կը պահէ ցեղասպանութիւնը ժխտող որեւէ ձեւի առնչուածութենէ:
4. Իսկ եզրափակիչ երրորդ կէտի աւարտին՝ ԱՄՆ-ը **զուգահեռներ** կը մշակէ հայոց դէմ կիրառուած ցեղասպանութեան եւ ներկայ օրերու՝ մարդկութեան դէմ կատարուող ոճրագործութիւններուն միջեւ **(the relevance of the Armenian Genocide to modern-day crimes against humanity)**. Այս կէտի բովանդակութիւնը բաւական լուրջ անդրադարձներ կրնան ունենալ սոյն բանաձեւի գործնական թարգմանութեան գործընթացին վրայ, **եթէ տեղի ունենայ:**

Բանաձեւին նկատմամբ իր ընկալումը պարզաբանելէ ետք՝ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Կառավարութիւնը կը յայտարարէ հետեւեալը.

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Կառավարութիւն

1. Կ'ողջունենք ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչներու (**H. RES. 296**) բանաձեւի բովանդակութիւնն ու ընդունումը:
2. Յոյս ունինք որ սոյն բանաձեւը կը դառնայ Միջին Արեւելքի մէջ խաղաղութիւն եւ կայունութիւն հաստատելու ճանապարհին՝ **իսկական եւ կառուցողական առաջին ճիշդ քայլը**, վերականգնելով Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութիւնը, որ կ'ընկալուի որպէս տարածաշրջանի խաղաղութեան եւ կայունութեան հիմնադիր անկիւնաքարը, ի նպաստ Հայ ազգին եւ համայն աշխարհի ապագային, եւ ոչ թէ տարածաշրջանէն ներս նորանոր համաշխարհային հակամարտութիւններ հրահրելու արառկայ, անգամ մը եւս օգտագործելով հայկական հարցը:
3. Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Կառավարութիւնը կը ցանկանայ սոյն բանաձեւի որպէս յաջորդող քայլ տեսնել միջազգային ընտանիքի համատեղ լայնածաւալ գործունէութիւնը ՄԱԿ-ի շրջանակներէն ներս, մանաւանդ ԱՄՆ-ի եւ ՌԴ համատեղ հովանաւորութեամբ, որպէսզի Արեւմտեան Հայաստանը դառնայ համաշխարհային համերաշխութեան դաշտ եւ ոչ թէ հակամարտութեան առարկայ:
4. Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Կառավարութիւնը, թէ աշխարհասփիւռ հայութեան եւ թէ գրաւեալ Արեւմտեան Հայաստանի, ներառեալ Կիլիկիոյ, տարածքներէն ներս ապրող հայութեան մօտ՝ իր վայելած ազգային հեղինակութեան հանգամանքով, աշխարհին դիմաց կը վստահեցնէ Արեւմտեան Հայաստանի հայութեան բացարձակ պատրաստակամութիւնը՝ ստանցնելու ազգային իր բոլոր պատասխանատուութիւնները:
5. ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչներու պալատին կողմէ ցեղասպանութեան սոյն պաշտօնական ճանաչումէն յետոյ, կոչ կ'ուղղենք ողջ հայութեան՝ հարցին մօտենալու ոչ զգացական կերպով, այլ ազգային քաղաքական բարձր գիտակցութիւն ցուցաբերելով: Ինչպէս կը զգուշացնենք բոլոր հայկական այն կազմակերպութիւններն ու կողմերը, որոնք տասնամեակներ շարունակ մեր ազգի զաւակներու ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած էին միայն ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին վրայ, առանց ոեւէ քաղաքական եւ գործնական քայլ ձեռնարկելու՝ յանկարծ փորձութեան չճատնուելու համար, եւ ինքնասիրութեան նեղ միտումներով՝ ԱՄՆ-ի ճանաչումը հայ հասարակութեան ներկայացնելով որպէս սեփական իրագործում: Հայութիւնը պէտք է իմանայ որ ԱՄՆ-ը սոյն քայլին դիմեց մղուելով զուտ ԱՄՆ-ի գերագոյն շահերէն մեկնելով, ինչը այսօր համընկաւ հայութեան շահերուն հետ, այն ինչին որ մենք ոչ միայն դէմ չենք՝ այլ յաճախ ընդգծած ենք որ Արեւմտեան Հայաստանի իրաւունքները կրնան իրականանալ միայն երբ գերիզօր պետութիւններու գերագոյն շահերը կը համընկնին հայութեան շահերուն հետ: Հետեւաբար, ողջ հայութեան մեր կոչը կ'եզրափակենք բոլորին իրաւորելով միանալու Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան իրականացուցած իրաւա-քաղաքական աշխատանքներուն, որպէսզի միասնաբար աշխատինք նման իրադարձութիւնները ուղղելու դէպի արդիւնաւետ եւ հայանպաստ ճանապարհով:

ԳԱՌՆԻԿ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Վարչապետ

ԱՂՈՒՆ ՏՕՆԱԿԱՆԵԱՆ
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Ժողովի Նախագահ

30 Հոկտեմբեր 2019

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ
Հարունակութիւն առաջին էջէն

Էր Հայաստանի Հանրապետութեան ԱԳ նախարար Վարդան Օսկանեանին եւ Թիւրքիոյ ԱԳ նախարարին, որտեղ ան կը յայտնէ ԱՄՆ-ի ցանկութիւնը՝ որպէսզի չթուլատրուի ցեղասպանութիւնը ճանչնալու որեւէ բանաձեւի ընդունումը ԱՄՆ-ի Կոնգրէսին կողմէ, պատճառաբանելով որ ան աւելի կառուցողական առաջարկներով հանդէս պիտի գայ ապագային Հայաստանի եւ Թիւրքիոյ միջեւ հաշտութիւն կնքելու նպատակով: Փոստաթուղթի մէկ այլ տեղ տիկին Օլբրայթը կը բացայայտէ որ ան խօսած է ՀՀ ԱԳ նախարար Օսկանեանին հետ ու ստացած է անոր համաձայնութիւնը (այն ինչ կը հակասէ ՀՀ անկախութեան հռչակագրի 11 յօդուածին):

2019 թուականի Ապրիլին Նոյն բանաձեւը ներկայացուցաւ ԱՄՆ-ի թէ ներկայացուցիչներու (**H.Res.296**) եւ թէ ժերակուտականներու (**S.Res.150**) զոյք պալատներուն Կոնգրէսի անդամ Պարոն Ադամ Շիֆի (**Adam Schiff**) կողմէ, "ինքնուրոյն" (**Stand-alone Resolution**) տեսակով, ու 29 Հոկտեմբերի նիստին ան ընդունուեցաւ 435 ձայնով, այսինքն՝ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, եւ դարձաւ ԱՄՆ-ի օրէնքի անբաժանելի մասը, առանց որեւէ այլ կողմի ընդունման կարիքը ունենալու:

Ուեմն, ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչներու պալատին կողմէ ընդունուած **H.Res.296** բանաձեւը վերջնական է: Իսկ ովքեր այսօր հակառակը կը տարածեն հայկական մամուլի էջերուն, անոնք պարզապէս ստախոսներ եւ հայ ազգի թշնամիի կամակատարներն են:

Այցելեցէք Արեւմտեան Հայաստանի Կառավարութեան պաշտօնական կայքը

www.warmeniagov.com

Հետադարձ կապ

mfa@warmeniagov.com

Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Ժողովի (Խորհրդարան) Որոշում

ՈՐՈՇՈՒՄ
Թիւ N°26 – 2019.09.13

Հայկական Լեռնաշխարհի եւ անոր անմիջապէս մօտիկ շրջաններուն մէջ ապրող Հայերը որպէս բնիկ ազգ ճանչնալու հարցը:

Առաջնորդուելով, Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Սահմանադրութեամբ, որն ընդունուած է 9 Մայիս 2016թ. -ին,

Նկատի առնելով, Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Ժողովի (Խորհրդարանի) պաշտօնական Հռչակագիրը, որն ընդունուած է 20 Յունուար 2007թ. -ին.

<http://www.western-armenia.eu/stat.gov.wa/arm/2007/AHKH-Hrtchakagir-20.01.2007.pdf>

Նկատի առնելով, ՄԱԿ-ի Բնիկ Ժողովուրդներու Հռչակագիրը, որն ընդունուած է 13 Սեպտեմբեր 2007թ. -ին.

http://www.western-armenia.eu/news/Actualite/2017/MAG_Pniq_Joghvourtneri_iravounqneri_massin_hrtchagagir-20.01.2017.pdf

Նկատի առնելով, ՄԱԿ-ի բոլոր պայմանադրութիւնները, բանաձեւերն ու հռչակագիրները, որոնք կը պաշտպանեն բնիկ ժողովուրդներու իրաւունքները.

Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Ժողովը (Խորհրդարանը),

Կ'որոշէ,

ճանչնալ Հայերը որպէս բարձր քաղաքակրթութեան բնիկ ազգ, որ հազարամեակներէ ի վեր գոյութիւն ունի Պատմական Հայաստանի՝ Հայկական Լեռնաշխարհի եւ Հարակից Տարածքներուն վրայ, որն իր մէջ կ'ընդգրկէ նաեւ Արցախը, Ջաւախքը, Նախճաւանն ու Կիլիկիան

Աղուան ՏՕՆԱԿԱՆԵԱՆ
Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Ժողովի (Խորհրդարանի) Նախագահ

07.10.2019թ

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Ժողով (Խորհրդարան)

parliamentwa@gmail.com

<http://www.western-armenia.eu/WAP/index.htm>

100 տարի ցեղասպանութեան սին ճանաչում մուշալով... 100 տարի մըն ալ իրաւունքներու մասին խօսելով

Խօսելով կը բաւարարուի միայն այն՝ ով ընելու բան չունի:

Արեւմտեան Հայաստանի Հայութիւնը պէտք է դուրս գար ցեղասպանութեան ճանաչում մուշալով այդ անհիմաստ վիճակէն... ծուղակէն: Բայց ո՛չ ինչալու համար մէկ նոր **ծուղակի** մէջ, այս անքան ալ՝ ազգային անխախտ եւ անբեկանելի իրաւունքներու մասին խօսելու... ու **անընդհատ խօսելու** ծուղակին մէջ:

Ազգային իրաւունքներուն մասին խօսիլը սխալ մը չէ ինքնին՝ եթէ ան զուգուած ըլլայ այդ իրաւունքները իրականացնելու եւ իրագործելու լուրջ աշխատանքներով: Խօսիլը պէտք է, բայց վերջ ի վերջոյ **իրականացնելն է բուն նպատակը**:

Հայերս ունինք այս թուլութիւնը, որուն պատճառով ալ՝ իրենք զիրենք հանգիստ կը զգան մեր ազգի թշնամիները:

Մենք Արարատը կը տեսնենք հեռուէն, կը գիտակցինք որ պէտք է երթանք այնտեղ, բայց փոխանակ ինչ երթալու ճանապարհը ուսումնասիրենք ու երթը մեկնարկելու միջոցները ստեղծենք՝ կը սկսիինք Արարատը զովաբանել ու անոր մերը ըլլալուն մասին բանաստեղծութիւններով, երգերով, ուսումնասիրութիւններով, պատմական փաստերով ու համագումարներով զբաղիլ:

Արեւմտեան Հայաստանի պետութիւնն ու անոր վերականգնումը իրականացնելու ծառայող ու երաշխաւորող միջազգային օրէնքի ուժ ունեցող փաստաթուղթերուն ծրարը **ամբողջացած է**: Անոր մասին խօսիլը այլեւս անհիմաստ է, բացի այն պարագայէն՝ երբ մեր ժողովուրդը պէտք կը զգայ առաւել եւս իրազեկուած ըլլալու, ոչ աւելի...:

Արդէն **ուշացած ենք**, երթալ խփելու բոլոր դուռերը, ներկայացնելու մեր ժողովուրդին իր հայրենիքը ազատագրելու եւ անկախ պետութիւնը հաստատելու որոշումը, ներկայացնելու Արեւմտեան Հայաստան պետութեան կառուցումը քայլին համակարգը (մօտելը), ու անոր կեանքի կոչումէն յառաջանալիք նպատակները աշխարհին եւ մարդկութեան, ազդեցիկ պետութիւններուն հետ մշակուելիք փոխադարձ շահերը...: Մէկ խօսքով, Արեւմտեան Հայաստանի պետականութեան գոյութեան իրաւունքը պէտք է փոխադրել **իրաւական դաշտէն գործնականին**:

Եւ սա մեր՝ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան պետական կառոյցի պարտականութիւնն է, **եթէ այդպիսին ենք**:

Թող մեր բանաստեղծները, արուեստագէտները եւ մտաւորականութիւնը զբաղուին քարոզչական մասով, իսկ քաղաքական այրերը պիտի իջնեն գործնական դաշտ՝ **առանց աղմուկի**:

Քաղաքական կառոյցը իրաւունք չունի նախօրոք բացայայտելու իր թէ՛ իրաւական եւ թէ՛ քաղաքական քայլերը, ըլլայ համագումարներու կամ յօդուածներու միջոցով: Որոշ քաղաքական նպատակներ սպասարկելու համար կարելի է նպատակայարմար ելոյթներ կամ յայտարարութիւններ կատարել, բայց ո՛չ հրապարակայնօրէն նստիլ եւ բացատրել թէ՛ մեր իրաւական ո՞ր հիմքը ինչ քայլերով պիտի գործածուի...: Մեր թշնամիները հօգոր են եւ կրնան հազար ու մէկ ձեւերով չէզոքացնել մեր ծրագիրները, ուր մնաց եթէ մենք նախօրոք հրապարակենք անոնց մասին:

Մեզի կը մնայ գործել, եւ միայն գործել: Մեզի պէտք է ամեն հնարք եւ միջոց հայթայթել՝ **միայն գործնական** գետնի վրայ աշխատելու համար:

Ոմանք կրնան ըսել. «բայց այդ ճանապարհը դժուար է եւ շատ երկար...»: Անոնք այդ ճանապարհին մասին նուազագոյն պատկերացումն իսկ չունին, քանի որ երբէք չեն անցած այդ ճանապարհէն, պարզապէս իրենց մօտ սաղմնաւորուած **պարտուողականութիւնը** այնպէս կը թելադրէ ըսել:

Գործնական ճամբուն վրայ գոյութիւն ունեցող անսահման հնարաւորութիւններուն մասին գիտեն միայն անոնք՝ որոնք **խիզախութիւնն ու հանդգնութիւնն** ունեցած են երթալու այդ ճամբով...:

Ազգային եւ քաղաքական գործնական աշխատանքին մէջ երբեմն կան պահեր՝ երբ լոկ քայլ առնելն ինքնին նուաճում մըն է, եթէ ոչ այսօրուայ հաշուարկներով, ապա պայքարի հեռահար իմաստով եւ պատգամով:

1920 թուականի կէսերուն, Ֆրանսացի գեներալ Գուրոն-ն (General Henri Gouraud) իր զօրքերուն հրահանգեց Ղամասկոս խուժել Լիբանանի կողմէն, 24 Յուլիսին: Սուրիական կողմը անգոր էր: Էմիր (Իշխան) Ֆայսալը, որ Անգլիոյ դրածոն ու կամակատարն էր, հրահանգեց չդիմադրել: Բայց պաշտպանութեան նախարար Յուսէֆ Ատմէ-ն, Ղամասկոսի հայրենասէր երիտասարդներու 3000-նոց խումբի մը հետ չենթարկուելով Էմիրի հրահանգին՝ ուղղուեցաւ դէպի «Մայսալուն» գիւղը, դիմադրելու ֆրանսական օդանաւերով եւ հրասայլերով օժանդակուած ուժին, ու պատրտուեցաւ: Ճակատամարտէն առաջ, Ղամասկոսի կարգ մը ֆրանսամէտ քաղաքական գործիչներ անոր ըսին. «դուն կ'երթաս մեռնելու...»:

Յուսէֆ Ատմէ-ն պատասխանեց. «Այո գիտեմ, բայց թող պատմութիւնը չարձանագրէ որ Ղամասկոսի մէջ ազգային դիմադրութիւն չկար»: Այդ դէպքէն մօտ 26 տարիներ յետոյ, Յուսէֆ Ատմէի ազգային դիմադրողութեան ոգիով լիցքաւորուած, Սուրիացի մարտիկները վերջ դրին ֆրանսական գաղութարարութեան եւ տիրացան Սուրիոյ անկախութեան 17 Ապրիլ 1946-ին:

Պատմութենէն դասեր քաղել գիտցողին հազար բարեւ:

Ամերիկացի կարգ մը քաղաքական գործիչներու հետ զրոյցի մը ժամանակ՝ անոնք պաղ արիւնով ըսին. «Հայերը 100 տարի շարունակ երբէք ԱՄՆ-ին չդիմեցիք Արեւմտեան Հայաստանի հարցով: Դուք **"ցեղասպանութիւն"** բառով զբաղուած էիք...»:

Ի մտի ունենալով Արեւմտեան Հայաստանի անկախութեան հարցին դէմ գործող կամ արտայայտուող հայերը՝ յաճախ կը կրկնէինք. «զգոյշ թող ըլլան իրենց արտայայտութիւններուն ու արարքներուն մէջ, քանզի պատմութիւնը այս բոլորը կը գրանցէ, եւ որ անոնք արժանապատիւ յիշատակներ պիտի չթողուն մեր ազգի պատմութեան էջերուն վրայ»:

Մեր պայքարի ներկայ այս կարելոր հանգրուանին՝ երեւի թէ նման զգուշացում մը **ընդհանրացնելը սխալ չէ**, որովհետեւ այսօր նոյնիսկ պայքարող եւ յանձնառու դիրքեր զբաղեցնողներ ալ կրնան կամայ թէ ակամայ իյնալ այդ նոյն ծուղակին մէջ, մեր ազգին համար ներկայ թանկ ժամանակն ու նիւթական կարողութիւնները վատնելով **անարդիւնաւետ** աշխատանքներով, այսինքն՝ թշնամիին համար **անվնաս** աշխատանքներով: Մանաւանդ երբ ներկայ օրերուն տարօրինակ կերպով աշխուժացած են **«ազգային բարեարդները»**, որոնք պատրաստ են հարիւրաւոր հազարներ, նոյնիսկ միլիոններ տրամադրելու չակերտեալ «ազգային» եւ անարդիւնաւետ (թշնամիին համար անվնաս) գործունէութիւններուն համար, բայց **ոչ մէկ լուծում** կը տրամադրուի **քաղաքական լուրջ եւ գործնական ծրագիրներուն** համար:

Զարմանալի չէ որ մեր ազգի ուշադրութիւնն ու կարողութիւնը անարդիւնաւետ ուղղութիւններով վատնելու քաղաքականութեան մթնոլորտին մէջ սունկի պէս կ'աճին համապատասխան հիմնադրամներ եւ հասարակական կազմակերպութիւններ, որոնց օրակարգը հազեցած է հարիւրամեակներով, համագումարներով, հրապարակումներով ու նման ամեն տեսակ ձեռնարկութիւններով՝ **բացի** իրական եւ լուրջ քաղաքական աշխատանքներէ: Օրինակ առնենք Արորա

մրցանակաբաշխութիւնը, որուն համար հայ բարերարները տրամադրած են 100 միլիոն դոլար...: Միայն Աստուած գիտէ՝ թէ ազգային ինչ նպատակի համար:

Իսկ միւս կողմէ, ոչ մէկ դոլար կը տրամադրուի.

- Արեւմտեան Հայաստանի գրաւեալ տարածքներէն ներս ապրող թրքախօս մեր հարազատներուն համար **յատուկ արեւմտահայերէն լեզուի դասագիրքեր** պատրաստելու համար:
- Տարածաշրջանին մէջ քաղաքական շօշափելի եւ **գետնի վրայ գործնական ներկայութիւն** ունենալու նպատակով, օրինակ տարածաշրջանի այլ քաղաքական ուժերուն հետ 30 Հոկտեմբեր 2018-ին ստեղծուած **Կիլիկիոյ միասնական ազգային խորհուրդին** համար:
- Սուրիոյ, Եգիպտոսի, Կիպրոսի եւ Յունաստանի մէջ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան **ներկայացուցչական գրասենեակներ բանալու** համար:
- Այլ պետութիւններու, պաշտօնական կամ ոչ պաշտօնական քաղաքական ուժերուն եւ կողմերուն հետ **երկխօսութիւններ իրականացնելու** համար:
- Եւ այլն...:

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան կառավարութիւնը՝ Գառնիկ Սարգիսեանի գլխաւորութեամբ, 19 Յունուար 2019 թուականին նորընտիր ազգային ժողովին (խորհրդարանին) դիմաց ներկայացուցած կառավարութեան ազգային ծրագիրը ամբողջովին հիմնաւորած էր. «**Արեւմտեան Հայաստանի ազատագրման գործընթացի իրական ծրարը տանիլ քարոզչական դաշտէն դէպի գործնական**» հիմքի վրայ, որուն համար ալ երդուեցաւ եւ ստացաւ խորհրդարանին **միաձայն վստահութիւնը**:

Կառավարութեան այս ազգանպաստ գործնական հայացքը **լոկ բանաւոր** ծրագիր մը չէր: Վարչապետը կառավարութեան ծրագիրը ներկայացուցած պահին իսկ իր ձեռքին մէջ ունէր քանի մը իրագործումներ այդ ուղութեամբ, որոնց մասին ջայտարարեց, այլ յետագայ ամիսներուն շարունակեց զանոնք զարգացնել եւ աւելի ընդլայնել ու պտղաւորել:

Վերջերս Արեւմտեան Հայաստանի իրաւունքներու իրագործման ուղութեամբ ձեռնարկուած կառավարութեան իրագործումները սուր հակարակորդութիւններ յառաջացուցին անձնապէս վարչապետին դէմ: Սա բնական երեւոյթ մըն է, եւ միաժամանակ կ'ապացուցէ որ ձեռնարկուած գործնական քայլերը կ'ընթանան **ճիշտ ուղութեամբ**:

Կ'ըսեն թէ «**պատմութիւնը միշտ ինքզինք կը կրկնէ**»...: Այդպիսի բան գոյութիւն չունի **գիտական մտածողութեան** մէջ: «Պատմութիւն» եզրոյթը իմաստ կը ստանայ իր **ընթացող եւ նորոգուող** բնոյթէն եւ ոչ թէ ինքզինքը կրկնելու **առասպելէն**: Անոր համար ալ, եթէ անցեալի դէպքերէն կ'իմանանք որ հայութեան գլխուն եկած փորձանքներու մեծամասնութիւնն իր իսկ պատճառով էին. այսօր, հնարաւոր չէ որ այդպէս բան կրկնուի ու նոյնպէս հայութեան գլխուն փորձանքներ սարքուին նոյն ձեւերով:

Արեւմտեան Հայաստանի հայութեանն ու անոր իրաւունքները **իսկապէս** պաշտպանողներուն եւ տէր կանգնողներուն չկայ մարդ մը, կամ կողմ մը, որ կարենայ այլեւայլ ծուղակներու մատնել...:

Սաղրանքներու վրայ վստահողները թող **զգոյշ** ըլլան: Անոնք կրնան մէկ անգամ կամ երկու յաջողիլ, բայց երրորդին ամեն ինչ **շուռ պիտի գայ իրենց գլխուն վրայ**:

**ԳԱՐՆԻԿ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ
ԱՐԵՎՄՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏ**

պատմաբան, վերլուծաբան
Ռուբեն Նահատակյան

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Ժողովի Պատգամաւոր

Գործնական նկատառումներ

1. Հայութիւնն այժմ պառակտված է և գտնվում է տարբեր ուժերի հսկողության տակ, որը կատարվում է հիմնականում կուսակցական և գործակալական ցանցի միջոցով: Սա շատ վտանգավոր իրավիճակ է, երբ արգելակվում և վիժեցվում է ազգային համախմբումը և համապարփակ զարգացումը: Արմատական այս տրոհումը մեծ վտանգ է մեր գոյության համար: Մեր փրկությունը մեր ազգի և հայրենիքի ամբողջացման իմաստասիրության և գործնական պահվածքի մեջ:
2. Մեր փրկությունն ազգային արժեքների և դրամական ռեսուրսների համատեղ գործունեության մեջ է, որը կարող է հուսալի պատվար լինել համընդհանուր փլուզման ու ծախողման կործանարար գործընթացում: Ընդ որում, մենք պետք է սկսենք նվազագույն միջոցներից և փոքրաթիվ, բայց խիստ կայուն խմբի գործունեությունից: Այս պարագայում պետք է խուսափել ակադեմիական կադրերից, որոնք այլ, օտար աշխարհայացքի կրողն են: Մեր հիմնական հույսը համախոհ գործարարներ գտնելն է: Այս ջանքերում երբեք չի կարելի հուսահատվել:
3. Մենք պետք է փոխենք գործունեության մեր սկզբունքները, քանի որ նման մտածելակերպով շատ ենք հետ մնում միջազգային զարգացումներից և մեկուսանում: Խոսքը ձևախեղված մեր մտքի և հոգու շտկման մասին է: Այսինքն՝ մեզ վրա տևակալողներն աշխատել են և այժմ էլ աշխատում են: Մենք կարող ենք հենվել միայն Հայ տեսակը ներկայացնող փոքր հատվածի ներուժի վրա: Հարկ է անընդհատ մեծացնել այդ տեսակի գործունեության ծիրը և հասնել հանրային լիակատար առողջացման:
4. Գործնական մոտեցումներից մենք հեռացել ենք աղետալի չափով, որը արգելակում է մեր մտքի և ոգու դրսևորումները: Խոսքի էլձորիան մեզ անդունդ է տանում, որից օգտվում են տակաւնքը և դրսի ուժերը: Դրա հետևանքով առաջանում են կրավորական և պարտվողական տրամադրություններ: Խնդիրն արագ լուծում է պահանջում, քանի որ ծրագրերը պետք է իրականանան, այլ ոչ թէ մնան թղթի վրա: XXI դարը գործնականության և կենսական առարկայական մոտեցումների ժամանակ է: 5. Գործնականությունից զատ մեզ համար անչափ կարևոր է հավատի գործոնը, քանի որ տիեզերական տեխնոլոգիաների դաշտում է որոշվում ամեն ինչ, նաև ազգի ճակատագիրը: Ընդ որում, խոսքը ոչ միայն քրիստոնեության, այլև համընդհանուր հավատի մասին է, որը զերծ է կրոնական սահմանափակումներից: Մենք պետք է նկատի ունենանք մահմեդական, ալևի, կաթոլիկ, բողոքական և այլ հատվածների հայերին, որոնց թիվը մի քանի միլիոն է:

Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Խորհուրդ

Արեւմտեան Հայաստանի Խորհրդարանի պաշտօնական որոշումը 2, Հոկտեմբերի, 2019

Արեւմտեան Հայաստանի պետութեան դատական իշխանութեան երաշխաւորն հանդիսացող Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ պարոն Արմենակ Աբրահամեանին Բնիկ ժողովուրդներու միջազգային դատարանի դատաւոր առաջադրելու քննութեան գործը երկարաձգուած է Բնիկ ժողովուրդներու միջազգային դատարանի նախագահութեան կողմէ,

Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային ժողովը (Խորհրդարան) այդ հայցն ստացեր է 2019 թուականի Սեպտեմբեր 26-ին:

Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային ժողովը (Խորհրդարան) միաձայն կողմ քուէարկեց յօգուտ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ պարոն Արմենակ Աբրահամեանի Բնիկ ժողովուրդներու միջազգային դատարանի դատաւոր նշանակուելուն՝ 2019 թուականի Սեպտեմբեր 30-ին, երեկոյեան ժամը 9:00-ին, հաշուի առնելով այն փաստը, որ այս նշանակումը ըստ Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան ազգային Սահմանադրութեան՝ չի հակասեր Հանրապետութեան Նախագահի պաշտօնին, ուստի եւ անոր լիազօրութիւնը որպէս Նախագահ կը շարունակուի մինչեւ 2024 թուականի Յունուար 19-ն:

Այս օրէն սկսեալ, Արեւմտեան Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ պարոն Արմենակ Աբրահամեանը կրնայ ուսումնասիրել այն բնագաւառները, որոնք իրեն կը վստահուին Բնիկ ժողովուրդներու միջազգային դատարանով, ան կրնայ իր խորհուրդները տալ, նաեւ իր կարծիքը / կամ դատողութիւնը յայտնել՝ այդ բնագաւառի տարբեր իրաւական ոլորտներէն ներս:

Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային ժողովի (Խորհրդարանի) Իրաւական յանձնաժողով

01.10.2019 թուական

westernarmeniatv.com/52216/բնիկ-ժողովուրդներու-իրաւասու-մարմին
westernarmeniatv.com/49481/բնիկ-ժողովուրդներու-իրաւասու-մարմնի-gip

Կոթուածին եւ զտուածին - Պատմական

Ձեկուցում՝ «Ուսուցչի» օրուան առթիւ

(Կարդացուած «Ազնի Յոգայ»-ի հետեւորդներուն առջեւ,
Երեւանի Տիկնիկային թատրոնի դահլիճէն ներս, 2004 թուականին)

ՄՈՎՍԵՍ ՆԱՃԱՐԵԱՆ
Արեւմտեան Հայաստանի
Կրթութեան եւ Գիտութեան Նախարար

Յարգելի Բաեկամներ,

Մարդկութեան յայտնի են քանի մը տասնեակ բարձրադաս հոգեւոր ուսուցիչներ: Անկասկած ներկաները ծանօթ են անոնցմէ շատերու գործերուն: Մենք՝ որպէս հայ ազգի ներկայացուցիչներ, պարտաւոր ենք բարձրացնել մեր պատմական անցեալի ակունքներուն թագնուած այդ կարգի հոգեւոր լոյսի աղբիւրները, զուգահեռներ անցընել անոնց եւ միւսներուն միջեւ՝ որպէսզի կարողանանք ըստ արժանւոյն գնահատել մեր ազգային ներդրումը համաշխարային մշակոյթէն ներս:

Յաջող տարի մեր երկրին մէջ պետականօրէն պիտի նշուի սուրբ Մեսրոպ Մաշտոցի կատարած գիրերու գիւտի 1600 ամեակը: Սակայն դեռ հանրութեան յայտնի չէ Մաշտոցի վարդապետութիւնը, ինչը իմ կարծիքով համամարդկային ամենալուսատու հոգեւոր ուսմունքներէն մէկն է, եւ որու դրոյթները ոչ միայն հեռու չեն Ազնի յոգայի դրոյթներէն՝ այլ կրնամ վստահեցնել, որ երկուքին զուգադրումը կը հարստացնէ մեզ, որուն հետեւանքով ենարար կը դառնայ առաւել եւս ըմբռնելի ու կիրառելի դարձնել Ուսուցիչներու տուած խորհուրդները:

Մաշտոցի երկին կ'անդրադառնայ անոր կրտսեր աշակերտ Կորինը՝ սակայն շատ ատելի խօսուն է անոր «Յաճախապատում Ճառք» վերնագիրով երկը, որմէ քանի մը մէջբերումներ ընելով կը փորձեն ձեզի հաղորդակից դարձնել անոր վարդապետութեան սկզբունքներուն:

Մաշտոցն ունեցեր է խորագոյն գիտակցութիւնը, որ իր դարաշրջանին անհնար էր ամբողջապէս հասկնալի դարձնել լոյսի կատարեալ գիտութիւնը, երբ չկայ ելեկտրականութիւն, էլեկտրոնիկայ, քուանտային ֆիզիկայ եւ այլն:

Ան իր խօսքն ուղղելով ամբողջ մարդկութեան կ'ըսէ.
1.«Երբ որ արարածներու տարիքային չափերու աճով կը բազմանայ իմաստութիւնը, եւ անոնք տղայութենէն դուրս գալով կը հասունանան ու կը դառնան կատարեալ այրեր՝ լոկ այն ատեն կը կարողանան լսել ու ըմբռնել ճշմարտութեան գործերն ու խօսքերը»:

Ըստ Մաշտոցի պատկերացման՝ մարդ-արարածը երկարակեցութեամբ պիտի հասնէր կատարեալ իմաստութեան: Ան ինքն այլ ապրեր է մօտ 80 տարի: Այսօր այլ մարդու կեանքի միջինը չի գերազանցեր այդ տարիքը, սակայն անցեալ դարերուն հետ համեմատած՝ այսօր կայ արագացման գործընթաց, կրթութեան ընդհանրացմամբ եւ տեղեկատուութեան անսահմանափակութեամբ, որուն հետեւանքով նոյնիսկ 10-ամեայ մանուկը գիտի այն՝ ինչը չէր գիտեր 40 կամ 60 տարեկան մարդը ասկէ 200 տարի առաջ:

Այս արագացման գործընթացին հետեւանքով է, որ առանց

երկարակեաց ըլլալու այլ այսօր կարող կ'ըլլանք ըստ էութեան ըմբռնել տարբեր ժամանակներուն ապրած ուսուցիչներու իմաստութիւնները:

Ան կ'ըսէ.
2.«Աստուած կ'օգնէ անոնց՝ ովքեր կը հաւատան ու կ'ապաւինին լուսապսակ-աւորայի ուսմունքին»:

Կը կարծենք, որ ըսուածը նաեւ Ազնի Յոգայի հիմնական դրոյթներէն մէկն է, իսկ «Յիսուս» անունն այլ տառացիօրէն կը նշանակէ «Լուսապսակի իմաստութեա՛ն սերմերի ուսմունքը ուսուցանող»:

3.«Ինչքան անարգ, փոքր ու տխուր է մահկանացու մարմնարկներու տեսքը՝ համեմատած անմահ եւ կենդանի հոգիներու իրադրութեան հետ»:

Այս խօսքը կրնար ըսել հոգիի (լուսապսակի) անջատում ու թռիչք ունեցած մարդը միայն, ինչպէս կլինիկական մահ մտած անձը, կամ իսկական յոգը որուն հոգին կրնայ որեւէ պահի անջատուիլ մարմինէն, ու վերէն դիտել իր մարմինն ու շրջակայ մարդկանց:

4.«Աստուած չ'առներ կենդանիներու կեանքը՝ այլ կուտայ անոնց լինելութիւն»:
Կը պարզուի, որ այսպէս կոչուած «հոգեառ հրեշտակ» չկայ, որն իբր թէ կը պատժէ մարդկանց՝ անոնց սխալներուն համար, ու մահուան կ'առաջնորդէ: Սա շատ էական է, քանզի ըստ Մաշտոցի՝ մարդն ի՛ր կատարած սխալներուն հետեւանքով կը մահանայ:

5.Թէ ինչո՞ւ կը մահանայ մարդը: Այս հարցին կը պատասխանէ.
«Մահը թագաւորեց Ադամի անցաւոր լուսապսակին՝ այսինքն մարմինին, անոր լուսեղէն լուսապսակի հանգելուն պատճառով»:
Նշենք, որ մարդն ունի երկու լուսապսակ-աւորայ, որոնցմէ մէկը նիւթեղէն տեսանելի մաշկն է, իսկ միւսը ընդհանուր առմամբ անտեսանելի է, քանզի լուսեղէն է, որն այլ առաջին վնասուողն է անձի սխալներէն կամ մեղքերէն, ինչէն այլ մարմինը կը կորսնցնէ իր փայլքն ու զօրութիւնը, ու վերջին հաշուով կը քայքայուի:

6.Հին յոյներէն մինչեւ այսօրուայ մեծագոյն փիլիսոփաները չեն կրցած ըսել, թէ մարդը ուրկէ՞ կ'առաջանայ եւ մահանալէն ետք ի՞նչ կը կատրուի անոր: Ես չեմ գիտեր թէ Ազնի յոգան ինչ պատասխան կուտայ այս հարցերուն՝ սակայն ներկայացնեմ Մաշտոցի խօսքը.

«Անմարմին հոգիները կրնան արեւի լուսապսակի ակէն թօթափուելով անցնիլ մարմնաւոր կեանքի, ապա մարմնաւոր կեանքի հասունացմամբ ու աւարտով, կրկին անմարմին լուսապսակի վերածուելով՝ կը փոխուին բիւրակերպարան ճառագայթներու, կենդանի փառերու եւ լուսապսակային անփոփոխ բարիքներու»:
Կենսաբանութենէն գիտենք թէ ոչ մէկ բան անյետ կը կորչի: Մէկ ուժային վիճակէն կ'անցնի մէկ այլ վիճակի: Այս նախադասութեամբ կը պարզուի, որ հոգի-լուսապսակը նոյնպէս ուժային միաւոր է, որ կուգայ արեւէն, մարմնաւոր կերպարանք կը ստանայ, ու ապա կը փոխակերպուի լուսային մէկ այլ միաւորի: Այսպիսով հոգիի անմահութեան գաղափարը չի հակադրուի կենսաբանութեան օրէնքին:

7.Կայ ահեղի ցեց մը, որ դեռ շատ հինէն կը կրօժէ մարդու միտքն ու հոգին: Այդ այն մտածողութիւնն է՝ թէ «մէկ անգամ կը տրուի կեանքը, ուստի ինչ գիտով այլ ըլլայ՝ պէտք է վայելենք կեանքի հաճոյքները, թէկուզ մեզմէ յետոյ ջրիեղեղ ըլլայ»:

Սա տխրահեշակ ու ահաւոր սուտ մըք է՝ որուն հետեւանքներն այլ կործանարար են ամեն մէկ անհատին, ամբողջ մարդկութեան, ինչպէս եւ ամբողջ երկրագունդին համար:

Այդ մտածելակերպն ունեցող մարդկանց զգուշացնելով՝ Մաշտոց կը բերէ Առաքեալի խօսքը. «Լալով կ'ըսես, որ անոնց բոլոր կատարածները պիտի կորչին. անոնք կը խորհին ու կը խօսին՝ թէ ֆիզիկական կեանքով կ'աւարտուի ամեն ինչ, ու կ'ընեն ամեն չարիք»:

Այս միտքը ի հարկէ շարունակութիւն ունի՝ որուն կ'անդրադառնանք ստորեւ:

Կրթութիւն եւ գիտութիւն - Պատմական

8.Ան կը բերէ Առաքեալի խօսքը. «Ինչպէս որ Քրիստոս յարութիւն առաւ մեռելներուն միջէն Հօր փառքով՝ այդպէս ալ մենք պիտի շրջագայինք, նորոգելով մեր կեանքը»: Սա ուղղակի ակնարկութիւն է ֆիզիկական վերածնութեան, ինչը ներկայ Քրիստոնէական դրոյթներուն մէջ դարձեր է «վերջին դատաստանի օր», որուն պատճառով ալ Քրիստոնէութիւնը խորթացեր է վերածնութիւն դաւանող ուսմունքներէն:

9.Սուրբ գիրքին մէջ կայ Եսայի մարգարէի անօրէններուն զգուշացնող մէկ խօսքը, որն աղճատուած է եւ իմաստագրուած: Բարեբախտաբար Մաշտոց նախադասութիւնը բերած է ամբողջութեամբ, այսպէս. «Անօրէններուն որդը պիտի չվախճանուի, ոչ ալ հուրը (հոգին) պիտի չհիշանի եւ անոնք պիտի ըլլան բոլոր մտէղններուն կերպարանքով»:

Հուրը անհատի հոգին է՝ որ մահով չի անհետանանար: Ըստ իր անցած կեանքին անոր ունեցած գործունէութեան անօրէնի հոգին կը դառնայ մտէղէն ինչ որ կենդանի, էշ, խոզ, մուկ եւայլն:

Սոյն բովանդակութեամբ արտայայտութիւն մը գտած ենք Ղաւթակ Քերթողի (7-րդ դար) «Ողբք ի մահն Ջեւանշէրի մեծի իշխանին» քերթուածին մէջ: Անիծելով Ջեւանշիրին դաւադրաբար սպաննող ոճրագործին ան կ'ըսէ. «...Եւ ծնցին ի նմա որդունք եւ մկունք...» (Եւ թող ծնուին անկէ որդեր եւ մուկեր):

Մաշտոց կ'ըսէ, թէ Մարդ ծնուիլն ու կոչուիլը բարձրագոյն կոչում է անձի մը համար, եւ այդ պատուին արժանանալէն ետք իջնել ստորակարգ, ստորագարշ ու անգիտակից կեանքի մակարդակին կը նշանակէ դժոխքի անշէջ հուրով խորովուիլ:

Ան հարց կուտայ, թէ այսքանը իմանալէ ետք ձեզմէ ո՞վ կը ցանկանայ այդպիսի ճակատագիրի արժանանալ:

10. Իսկ սուրբ կեանք վարողներուն մահուան մասին կ'ըսէ. «Անոնք լքեցին ծերութիւնն ու տկարութիւնը՝ եւ փոխադրուեցան վերստին նորոգուելու համար»: Այսպիսով իմացանք, որ ֆիզիկական վերածնութեան գաղափարը խորթ չէ եղած վաղ քրիստոնէութեան, եւ ոչ ալ Մաշտոցի՝ վարդապետութեան:

Եւ հայ եկեղեցիի պատմութեան մէջ սոյն տեսութիւնը դաւանող միակ անձը չէ եղած սբ. Մեսրոպ Մաշտոց: Կարդացէ՛ք Փաստոս Բիւզանդի «Հայոց Պատմութիւն»-ը:

Այնտեղ Հայոց Մեծն Ներսէս կաթողիկոսը կ'ըսէ. «Եւ զի մի՛ զմահ մարդկանն առանց դարձի միսանգամ կենդանանալոյ համարիցին, եւ անյուսութեամբ ի վերայ գնացելոցն օձիրս գործիցեն լալեալ կոծոյն, զանառակութիւնս աշխարհին նդելոյ. այլ յուսով տեառն՝ գալստեանն ակն ունել եւ յարութեանն նորոգութեան, եւ իւրաքանչիւր գործոցն գալստեանական հատուցումն առնուլ իւրաքանչիւր յոյս ունելով աւուր գալստեանն տեառն սպասել»:

Թարգմանենք. «Եւ թող չհամարե՛ն թէ մահացող մարդը մէկ ալ վերադարձ չունի կենդանութեան: Եւ անյուսութեամբ (իմացականութիւնը կորցնելով) սխալ արարքներ (օձիրս) թող չգործեն գացողներուն ետեւէն՝ լաց ու կոծ ընելով անօրինականութիւններ (զանառակութիւնս) բերելով աշխարհին: Այլ Տիրոջ յոյսով (Տիրոջ իմացականութեամբ) մահացածի վերադարձին (գալստեանն), ու յարութեամբ (լուսապսակ առնելով)՝ անոր նորոգուելու ակնկալիքն ունենան: Եւ իւրաքանչիւր յոյս ունեցողը (գիտակից մարդը) թող սպասելով ակնկալէ, որ ըստ իր գործերուն պիտի ստանայ յաւիտեանական հատուցումը Տիրոջ գալստեան օրերուն»:

Ի հարկէ սա ոչ Մալխասեանցի թարգմանութիւնն է, ոչ ալ հոգեւոր հայրերու կաղապարացած ընկալումը, ինչի համար անոնց մեծահոգութիւնը կը հայցեն:

Մեր մեկնութիւնը.- Փաստօրէն, «Աղանական մեղք» կոչուածը մարդուն ժառանգութիւն կ'իյնայ իր նախորդ կեանքերէն:

Մարդն իր վերածնունդներուն ընթացքին պարտաւոր է ներքին ծայնով հնարաւորին չափ վերյիշել ու վերանայիլ իր նախկին կեանքերուն անցած ուղիները, սխալներն ու գործերը, ու առաւել եւս կատարելագործուիլ, որպէսզի Տիրոջ երկրորդ գալստեան պահուն ան ատեանի առջեւ կանգնի ու դատուի ըստ իր յառաջդիմութեան եւ կամ յետադիմութեան՝ ժամանակներու հոլովոյթի ընթացքին: Յիշատակենք նաեւ Եզնիկ Կողբացիի խօսքերը՝ հոգիի

վերամարմնաւորման մասին. Հոգին՝ «Ձոր միոյ մարգարէի թողեալ իցէ՛ միւսովն լնու հոգին»: Այսինքն մարգարէ մը, որ բաց կը ձգէ իր հոգին (մարգարէն կը մահանայ), ապա հոգին կը լեցուի մէկ այլ (նոր) մարմնի մը մէջ: Նաեւ, «Ձոր միոյն թողեալ՝ միւսն առնուլու նովին հոգուով»: Այսինքն նոյն հոգին իր մարմինը լքելով կը լեցուի նոր մարմնի մը մէջ:

Այլապէս ծերացած ու հինցած մարմինը լքելով՝ հոգին կը լեցուի նոր սաղմնաւորուող մարմնի մը մէջ, վերստին ծնուելու համար, եւ ոչ թէ գոյութիւն ունեցող ինչ որ մարդու մը մարմինէն ներս կը մտնէ:

Վերջին սխալ պատկերացման որպէս արդիւնք՝ միջնադարեան քրիստոնէայ ինկուիզիտոր հայրերը մեծածաւալ աշխատանք տարեր են մարդկանց մէջէն «չար հոգիները վանելու» համար: Ներկայացնենք Մաշտոցի ասոյթներէն մէկ քանին՝ առանց մեկնաբանութեան:

1.«Աստուած արարեց այս աշխարհն ու կարգաւորեց՝ որ ըլլան ծնունդներ, եւ ծնուածները սնուելով ու խրատուելով առաքինանան ու սէր դրսեւորեն»:

2.«Պէտք է բարի կամեցողութիւն ունենալ բոլոր մարդկանց հանդէպ»:

3.«Հաւատքի եւ սուրբ վարքերու միաբանութիւնը՝ գիտութեան աղբիւր է»:

4.«Առաջ իյնալու մոլորութեամբ՝ զօրութիւնդ մի՛ վատներ ատելով չարը, այլ կատարելագործուիլ ու արարէ»:

5.«Սատանան իր հնարամտութիւններով ամեն ժամ թշնամանք կը սերմանէ»:

6.«Չարերը չարով պիտի կործանուին»:

7.«Չարերը կը կառավարուին անաստուածութեամբ ու անձնասիրութեամբ»:

8.«Հոգեւոր խրատները նման են հոսող ջուրին՝ որու եզրին տնկուեր է ծառը, որպէսզի ժամանակին պտղաբերի: Ան ինչքան որ կը վերցնէ ջուրէն՝ այդ ալ իրեն յաջողութիւն կը բերէ»:

9.«Սկիզբը չկար կորուստ (մահ, էներգետիկ կորուստ), երբ չկար լուսապսակէն (կարողութենէն) առաջ իյնալու մոլորութիւնը»:

10.«Ամբարտաւանութիւն եւ անձնասիրութիւն չկար՝ երբ չկար հպարտացող չարը, որ մեզ պատառնուեց: Այժմ այդ պատճառով երեւելի չէ խոնարհին եւ մեզ սիրողին լուսապսակը (եյեկտրամագնիսական դաշտը), այլ ամեն տեղ մասնատուած է՝ ու կը պահուի հեզերու եւ խոնարհներու մօտ, որպէսզի հանգստութիւն ըլլայ աշխարհի երեսին»:

11.«Արդարի արդարութիւնը իրեն կուգայ իր կեանքի ընթացքին. անօրէնի անօրինութիւնը իրեն կուգայ իր մահուամբ»:

12.«Բարիք գործողը կը ստանայ իր իրաւունքը միանգամայն, իսկ անիրաւը՝ դատաւորէն»:

13.«Ախտերու առաւել չարագոյնն է գարշութիւնը՝ որով կը պղծեն անասուններն ու արունները»:

14.«Նօյի օրերուն կամայք կը դառնային տղամարդ եւ ուրախութիւն կը վայելէին՝ երբ եկաւ ջրհեղեղն ու կորսնցուց բոլորին»:

15.«Հուրը կ'այրէ այրելին՝ իսկ պահքով սրբացեալներուն առաւել եւս կը լուսաւորէ եւ կը պայծառացնէ»:

16.«Պէտք է ճշմարիտ խօսքի տարածողները ըլլայ. պէտք է գտնել անոր կորսուած մասերը՝ ու պահպանել գտնուածը»: Աւելցնենք նաեւ զեկուցման ընթացքին չներկայացուած ասոյթներէն:

17.«Աստուածն այս աշխարհը կարգեց որպէս դպրոց»:

18. Իր որդիներուն ստուգելու համար՝ Աստուած անոնց տուաւ

Կրթութիւն եւ գիտութիւն - Պատմական

մշակուելու կեանք»:

19.«Մահուան պատճառով երկրաւոր կեանքը կ'աւարտուի, իսկ հոգիի լուսապսակը գլուխէն ելլելով կ'ուղարկուի Տիրոջը»:

20.«Դժոխքը ապականիչ գերեզմանն է»:

21.«Աստուած միայն ի՛նքը գիտէ իր անունը: Մենք զինք կ'անուանենք իր գործերու անուններով Արարիչ, Հայր, Տէր, Ամենագոր, Գթացող, Ողորմած, Սուրբ, եւ այլն»:

22.«Ինչպէս արեւն իր լոյսով ու ջերմութեամբ մէ՛կ արեւ կը կոչուի, ինչպէս աղբիւրն իր գետով ու ջուրով մէ՛կ ջուր կը կոչուի՝ այդպէս ալ Հայրը, Որդին ու Սուրբ Հոգին մէ՛կ Աստուած է կը կոչուի եւ ո՛չ աստուածներ»:

23.«Բոլոր արարածները Բարձրեալի մէջ են ընդգրկուած»:

24.«Մինչ մարդը կը հնազանդէր Աստուծոյ օրէնքներուն՝ վայրի գազանները կը հնազանդէին մարդուն»:

25.«Կենդանի են արդարութեամբ ապրողները: Մեղքերու մէջ թաղուածները իրենց կեանքի ընթացքին ալ մահացած են»:

26.«Աստուածային իմաստութեան հնարքներով կարելի է մեզի ծառայեցնել հուրը, ջուրը եւ հողմը»:

27.«Վերին հոգեղէնները միշտ կ'ուրախանան արարածներու պայծառացող իմաստութեան համար»:

28.«Աստուած մեզ արժանացուցեր է Մարդ ըլլալու պատուին»:

29.«Ովքեր կ'ըլլան Քրիստոսի կատարեալ իմաստութիւններով՝ Մարդ կը կոչուին»:

30.«Աստուծոյ ստեղծած յիմարը իմաստնագոյն է քան աշխարհի իմաստունները»:

31.«Աստուծոյ ստեղծած իմաստունը նախ սուրբ է, ապա խաղաղարար ու լի բարութեամբ, արդար պտուղներով»:

32.«Միայն մարդկային մարմինի ու միտքի կարողութիւններուն ապաւինելով՝ հասու չէք ըլլար Աստուածային մեծութեանն ու փառքին»:

33.«Արարիչի շնորհներով պէտք է պայքարիլ արդարութեան, սրբութեան եւ ճշմարտութեան համար»:

34.«Պահքը կ'արտաքսէ մարմինի մէջ ծածկուած հիւանդութիւնները»:

35.«Լուսոյ պատմուճանն (աւրան) ու բարիքներու արմատը սրբութիւնն է»:

36.«Ով առանց պահք բռնելու կ'ելլէ հոգեւոր պայքարի՝ առաջին սպաննուողը կը դառնայ»:

37.«Սուրբ Հոգին թշնամի է անժամանակ ու անստեղի սնուցման: Թշնամի է նաեւ հանդուգն սնուցման»:

38.«Ովքեր առողջ են ու տարիքով շատ փոքր՝ թող զգուշանան միսէն ու գինիէն»:

39.«Ովքեր կը կամենան աստուածապաշտութեամբ ու Յիսուս Քրիստոսի իմաստութեամբ ապրիլ՝ հալածանքի կ'ենթարկուին»:

40.«Երանի հեգերուն՝ քանզի անոնք պիտի ժառանգեն երկիրն ու երկրային զօրութիւնները»:

41.«Ան մեզի տուաւ աչքի լոյս եւ միտքի խրատ՝ որպէսզի արթուն եւ զուարթուն ըլլանք»:

42.«Բարկութեամբ եւ ամբարտաւանութեամբ խմբուածներուն խաղաղութեան, խոնարհութեան ու հաշտութեան բերողը կը նմանի Աստուծոյ Որդիին»:

43.«Ով որ չարով կը հրապուրուի ու չարը կ'ուսուցանէ՝ սատանայ կ'որակուի»:

44.«Իշխանաւորներէն ոմանք իրենք կ'աւելցնեն անիրաւութիւնները՝ կաշառք ստանալով կամ այլ չարիքներով»:

45.«Չարը Քրիստոսի վարդապետութեան նշոյլներով հանդէս կուգար երբ Տէրը հարթեցուց անոր մեքենայութիւնները»:

46.«Արժանի չէ աղանդները խուզարկելն ու անոնց իմաստութիւններուն մէջ դեգերելով ժամանակ կորսնցնելը՝ քանզի քեզի տրուած է Աստուածայինը»:

47.«Պէտք չէ՝ հաղորդուիլ խաբեքաներու խօսքին ու գործին: Պէտք է ազատուիլ բոլոր անօգուտ բաներէն»:

48.«Ճշմարիտ զօրեղները ամուր բերդ կը դառնան տկարներուն համար՝ եւ օգնական ու բարերար»:

49.«Բարեգործները բարեկեցիկ կը դառնան՝ իրենց իսկ բարերարութեան պատճառով»:

50.«Չարիք արարողներուն կը սպասէ յաւիտենական տանջանքն ու անմահ մահը»:

51.«Սէլը լուսաւորիչն է միտքի եւ անդամներու»:

52.«Սուրբ սէրը չի ձգեր որ անդամները բաժնուին իրարմէ ու քայքայուին»:

53.«Գանձը իմաստութիւնն է սրտի՝ որն ունէր ստոյգ գիտութիւնը անցեալին, ունի նաեւ ներկայիս»:

54.«Լուսաւորներուն նմանուելով՝ հաւատացեալները ճառագայթներով կը լեցնեն տիեզերքը»:

55.«Բերանը ճրագարանն է ճշմարիտ միտքի եւ խօսքի լոյսի»:

56.«Այն ձեռքը որ հաւատքով ճշմարտեալ է՝ խաչը խորհրդանշող անօթ է»:

57.«Ով որ միջօրէին կը կարողանայ իր աչքերը բանալ արեգակի լոյսին անոր բիբին խաւարը չի մերժենար»:

58.«Ովքեր Քրիստոսի իմաստութեամբ կը մկրտուին՝ կ'ըլլան ճշմարիտ հաւատքով»:

59.«Ով որ հեռու կը մնայ Տիրոջ երկիւղէն՝ կրթութիւնը զինք կը տանի ծուլութեան, ու Աստուծոյ պատուիրաններու արհամարհանքին»:

60.«Աստուած բոլորին կը ցանկանայ կենաց զօրութիւն՝ եւ կը կամենայ, որ բոլորը ժառանգաւոր դառնան ճշմարիտ կեանքի գիտութեան»:

61.«Առաջին սուրբերը հաւատքով իմացան ու ճանչցան բոլոր արարածներու յօրինուածքները» (Այսօր գիտութեամբ կարելի է իմանալ):

62.«Պէտք է հազնիլ հոգեւոր ազատութեան լուսաւոր զգեստը»:

63.«Ինչպէս որ աղբիւրը ջուր չի խնդրեր, արեգակը լոյս չի խնդրեր՝ այդպէս ալ Աստուած տուողն է բոլոր բարիքներու, եւ ո՛չ թէ առնողը»:

64.«Աստուած իր օրէնքներն ու իրաւունքները ցոյց տուեր է իմանալի ու երեւելի արարածներով»:

65.«Արարածները Հօր անունով կոչուեր են "հայրեր", Որդիի անունով "որդիներ": Իսկ սուրբ Հոգիի անունով կոչուեր են մարդկանց հոգիները»:

66.«Կրօնաւորեալները եթէ ճշմարիտ հաւատով, անարատ վարքով ու սուրբ սրտով արդար դառնան ապա անոնց երկիրը կ'ըլլայ նոր, եւ Աստուծոն հաճելի նորոգուած կեանքով»:

Արեւմտեան Հայաստանի Մտաւորականութիւն

ՆՈՐ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՐԳ՝ ՈՉ ՅԱՂԹՈՂՆԵՐ ԵՒ ՈՉ ՊԱՐՏՈՒՈՂՆԵՐ ԱՅՆ՝ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԲԱՐԳԱՒԱՃՈՒՄ

ՍԵՐ Գ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

Կ'ապրինք **անցումային** ժամանակներու մէջ. պատերազմի եւ տնտեսական ճգնաժամի հին **միաբեւեռ աշխարհակարգէն** դէպի խաղաղութեան ու բարգաւաճումի նոր **բազմաբեւեռ աշխարհակարգ**, որուն լուսամիտ առաջնորդներն են Ֆրանչիսկոս Ա., Կլատիմիր Փութին եւ... Սերգէյ Լաւրով:

Չարագործին դէմ բարբարոսական, շահագործողական ռեժիմներ, **ազատագրկումի եւ չարչարանքի** միջոցներ կը կիրարկեն, մինչ քաղաքակրթիչ եւ իրաւապաշտպան ռեժիմներ, **ուղղիչ եւ դաստիարակիչ** տուներ կը գործածեն. ինչ որ թէ՛ չարագործը կը փրկէ իր ախտէն, եւ թէ՛ հասարակութիւնը՝ անոր չարիքէն: **Երկու կողմերուն միաժամանակ բարիք ընելով...** եւ երկու կողմերը **իրարու բարեկամացնելով**, որուն հետեւանքով՝ երկու կողմերն ալ յաղթող կ'ըլլան, եւ ոչ թէ՛ մէկը **յաղթող**, իսկ միւսը՝ **պարտուող...** ինչ որ կը վերացնէ դառնութիւններն ու վրէժխնդրութիւնը կողմերուն միջեւ, երաշխաւորելով հասարակական խաղաղութիւնն ու կայունութիւնը:

Նոյնն է պարագան հակամարտող հասարակարգերուն եւ պետութիւններուն ու ժողովուրդներուն միջեւ, որոնք եթէ որդեգրեն **արդար խաղաղութեան** մը համար **անկեղծ երկխօսութիւնը**, կը դառնան բարեկամներ, կամ **խաղաղ մրցակիցներ** միայն **բարի նախանձով**, եւ **երկուքով կրնան բարգաւաճիլ...**

Այս պարզ ճշմարտութիւնը լաւ հասկցած են վերջ յիշուած երեք լուսամիտ առաջնորդները, եւ գալի կը սորվեցնեն այսօր՝ համայն աշխարհին, երաշխաւորելու համար **համաշխարհային խաղաղութիւնը**, կանխարգիլելու համար Գ. աշխարհամարտ մը, որուն շուրջ Փութինէն **բան մը սորված կը թուի ըլլալ** Տոնալտ Թրամփ, եւ ինք ալ գոհ կը թուի ըլլալ՝ երազելով խաղաղութեան Նոպլէիան մրցանակէն... Արիստոտել ըսած է. «Անոնք որոնք **գիտցած են կը գործադրեն**: Անոնք որոնք **հասկցած են՝ կը սորվեցնեն**»: Այդ երեքը **դաստիարակներ են**: Տոնալտ Թրամփ՝ օրինակելի ուսուցանող մը չէ, բայց՝ **իմաստուն է**, քանի որ **ճիշդ ինքնաձանաչումը** կատարած է ամերիկեան իմփերիալիզմի ներկայիս պարզած տեղատուական վիճակին, եւ՝ ընդունած է Փութինի իրեն ցոյց տուած ձանձաբ: Եւ նոյն Արիստոտելն է, որ ըսած է. «**Ինքնաձանաչումը իմաստութեան սկիզբն է**»: Եւ Պրատոն կ'ըսէր. «**Ով մարդ Օանիո Զքեզ**» (Anthrope Gnosize Apton): (**իմաստուն** Թրամփի ձանձցած է ամերիկեան կայսրութեան անկումը, քանի որ ուշադիր կարդացած է Gore Vidal-ի "The Decline and Fall of the American Empire" հատորը (լոյս տեսած 1999 թուին, Odonian Press-էն): Բայց ԱՄՆ-ի կողմնակից «**յիմար կոյսերը**», ամենուրեք՝ ներառեալ **Լիբանան եւ Հայաստան**, դեռեւս չեն կարդացած 20 տարիներ առաջ լոյս տեսած այդ հատորը, կամ **չեն հասկցած**, եւ **քաղաքական «աչք» ալ չունին** կարենալ տեսնելու համար **ներկայի անցումային ժամանակներու զարգացման ուղղութիւնը**: Թրամփի նախադրութեան Նոպլէիան Մրցանակ կը սպասէ, նաեւ՝ որովհետեւ որոշած է իր զօրքերը քաշել Սուրիոյ հիւսիսէն եւ հարաւէն... **Թուրքիոյ եւ Իսրայէլի** սահմաններէն. այսինքն՝ ամերիկեան իմփերիալիզմի Միջին Արեւելքի մէջ ունեցած իր երկու **օֆֆշոր** ռազմախարխսներու սահմաններէն, ծանր **մտավայտութիւններ** պատճառելով **փանթուրքական** Թուրքիոյ եւ **սիոնական** Իսրայէլի... մասնաւորաբար՝ Իսրայէլի, որուն բարձրաստիճան գիւտարականները անկարող կը զգան պաշտպանուելու, **միաժամանակ** թէ՛ Հզապլլայի եւ թէ՛ սուրիական բանակի ներկայութենէն՝ իրենց հիւսիսային սահմանին վրայ):

Մեր նախորդ գրութիւններուն մէջ, յաճախակի անդրադարձած ենք Ֆրանչիսկոս Ա. եւ Կլատիմիր Փութին լուսամիտ առաջնորդներու խօսքերուն: Ներկայ գրութեամբ պիտի անդրադառնանք Սերգէյ Լաւրով լուսամիտ առաջնորդին խօսքերուն անդրադարձող՝ Արեւմտեան Հայաստանի շարունակուող պետութեան վարչապետի նամակին, զոր այս վերջինը յղած է Սերգէյ Լաւրովին, որուն հայերէն թարգմանութիւնը հրատարակուած է ԱՀՀ պաշտօնաթերթի թիւ 16 (3 Հոկտեմբեր 2019) համարին մէջ: ԱՀՀ վարչապետ Գառնիկ Սարգիսեան, կարդացած ըլլալով Սերգէյ Լաւրովի մէկ կարեւոր յօդուածը՝ ՄԱԿ-ի Ընդհանուր ժողովի 74-րդ նստաշրջանի նախօրէին (լոյս տեսած 20 Սեպտեմբեր 2019 թուին, ռուսական կայքէջի մը վրայ), Արեւմտեան Հայաստանի վարչապետի իր հանգամանքով, Սեպտեմբեր 23-ին անոր յղած է խիստ կարեւոր նամակ մը, որ օրինակելի **նախաձեռնութիւն** մըն է՝ **օգտուելու ներկայի անցումային ժամանակներու հայանպաստ զարգացումներէն՝ ի նպաստ Հայ Հոլային Դաւիտի**:

Սերգէյ Լաւրով, յօդուածը տուած է "Russia in Global Affairs" (magazine) հանդէսին: Յօդուածի վերնագիրն է "The World at a Crossroads: A System of International Relations for the Future":

Վարչապետը նախ կը գրէ թէ ինք «**մեծ ուշադրութեամբ**» կարդացած է Ռուսական Դաշնութեան «**խաղաղասէր արտգործնախարարին յօդուածը**», եւ իրեն համար **անակնկալ մը չէր** յօդուածին «տրամաբանութեան եւ մօտեցումներուն մէջ «**Չեր քաղաքական իրապաշտութեան խիզախութիւնը**, որ հիմնականօրէն կը յենի համամարդկային հարցերու նկատմամբ, Չեր եւ ընդհանրապէս Ռուսական Դաշնութեան որդեգրած **անկեղծութեան վրայ**, որ թոյլ տուաւ որ Դուք մատնացոյց ընէք՝ **համաշխարհային ներկայ ճգնաժամէն դուրս գալու ամէնէն արդար, օրինական եւ իրապէս կենսունակ լուծումներու բանալի սկզբունքները**, ուր չկան յաղթողներ ու պարտեալներ, չկայ **վրէժխնդրութիւն** բոլոր դառնութիւններով հանդերձ, այլ կայ՝ **ամուր եւ հաստատ դիրքեր**: մեկնած՝ **համաշխարհային խաղաղութեան, միջազգային կայունութեան, եւ՝ հաւաքական, ընդհանրական բարգաւաճումի ուղիին առաջարկը**»: Վարչապետը իրաւացիօրէն ընդգծած է թէ Փութինեան-Լաւրովեան Ռուսաստանի խաղաղութեան առաջարկը՝ Արեւմուտքին, չի մեկնիր **տկարութեան դիրքերէ**, այլ՝ «**ամուր եւ հաստատ դիրքերէ...**»: Եւ միւս կողմէ՝ վարչապետը մեղմօրէն կը նշէ **անսպասելի բարեացակամութիւն մը**՝ «**միաբեւեռ աշխարհակարգի ձգտող կողմէն հանդէպ**», քանի որ Լաւրովի ոճը այնքան **անվրէժխնդիր ու ներողամիտ է** անոնց պատճառած «**բոլոր դառնութիւններուն հանդէպ**», որ իր յօդուածը ընթերցողները կ'ունենան այն տպաւորութիւնը, թէ՛ Լաւրով կը կարծէ թէ՛ **միաբեւեռ աշխարհակարգի իշխանաւորները չեն գիտակցիր թէ՛ իրենց ծրագիրը անիրաւ է եւ հիմնուած խաբէբայութեան վրայ...**

Այս վարչապետը մտաբանք կը յայտնէ, որ Լաւրովի միջազգային գործընկերները, որոնց ան համերաշխութեան ձեռք կը մեկնէ, **լիովին գիտակցին** որ Լաւրովի առաջարկը կ'ընդգրկէ նաեւ՝ **իրենց իսկ ճգնաժամէն դուրս գալու պատուաւոր ելքն ու փրկութիւնը**: (Ըստ երեւոյթին, Տոնալտ Թրամփի **գիտակցած է**): Վարչապետը տարակոյս կը յայտնէ՝ **հետեւեալ բառերով**. «**Բայց ի՞նչ գնով անոնք կրնան գիտակցիլ**: Երբ անոնք **քանի մը դար բռնութեամբ** եւ **այլ ազգերու արեան ու իրաւունքներուն գնով** փառքեր կուտակեցին եւ այդ փառքերու **քաղցր համէն** իրենց քիմքերը պատրաստ են հրաժարելու՝ **առանց փոխարժէքի...**»: Եւ կը շարունակէ. «Շնորհիւ Միջին Արեւելքի **բնիկ** ազգերու, մասնաւորաբար, Սուրիոյ եւ Պարսկաստանի, անմահանջ դիմադրողականութեան, զուգորդուած Ռուսաստանի Դաշնութեան եւ ժողովրդային Զինաստանի պատասխանատու եւ խիզախ անընկճելի կեցուածքներուն, միաբեւեռ աշխարհակարգի ծրագիրը **անվերականգնելիօրէն ձախողած է**, բայց տակաւին **պարտուած չէ, վերջնականապէս**»:

«**Կերելի թէ՛** համաշխարհային խաղաղութեան պահպանութեան միջազգային կայունութեան ապահովումին հրամայականի իրականացումը կը թելադրէ, որ **այդ ծրագրի տէրերը պէտք չէ որ պարտուին**, այլ՝ **համոզուին իրենց կենսական շահերը միայն երաշխաւորող ուղին որոնելու**, զոր Դուք ցոյց կու տաք՝ **փոխադարձ վստահութեան պայմաններով**, սակայն այդ ուղիին **գործնական քայլերը Դուք չէք յիշեր մանրամասնօրէն**: Ուրեմն, մենք հոս է որ Արեւմտեան Հայաստանի հայութեան եւ **ընդհանրապէս աշխարհասփիռ ողջ հայութեան ձայնը լսելի**

դարձնել կ»ուզենք՝ յիշեալ գործնական քայլերէն մէկը որպէս...»: Նախ՝ վարչապետը Լաւրովի ուշադրութեան կը յանձնէ այն, որ «Արեւմտեան Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ հայութիւնն այսօր, բոլոր ժամայնքներուն, եւ թէ՛ Թուրքիոյ կողմէ բռնագրաւեալ Արեւմտեան Հայաստանի մէջ, եւ՛ հայկական նոր Յառաջապահ Սփիւռքը ներկայի անցումային ժամանակներուն, բազմաբեւեռ աշխարհակարգին մէջ, այլեւս տեղափոխ չընէր Հայոց Ցեղասպանութեան լոկ բարոյական ճանաչումը պահանջելով, այլ կը պահանջէր Արեւմտեան Հայաստանի եւ Կիլիկիոյ ազատագրումը թրջական բռնագրաւումէն...»: (Յայտնօրէն, վարչապետը այս գատորոշումը՝ նոր յառաջապահ Հայ Սփիւռքին աւանդականէն, անհրաժեշտ համարած է, մտավախութիւն ունենալով՝ որ Լաւրով, աւանդական Հայ Սփիւռքէն ստացած իր տպաւորութեան տակ, տարակուսելի գտնէ նամակին բովանդակութիւնը): Ապա խօսելով Հայ եւ Արաբ ժողովուրդներուն սպառնացող վտանգներուն մասին, կը գրէ. «Բողոքս, մասնաւորաբար հայերս եւ արաբները, քաջ գիտենք, որ նախկին միաբեւեռութեան ձգտող ուժերու քաղաքականութեան գլխաւոր նպատակը եղաւ՝ Միջին Արեւելքը պահել ոչ խաղաղ եւ ոչ կայուն իրավիճակի մը մէջ, որուն գլխաւոր գործադրողները եղան, ու կը շարունակեն մնալ Փանթուրքիզմի ծրագրի հեղինակ Սիւնիզմի տարածակէտը պետութիւնը՝ Իսրայէլ, եւ Փանթուրքիզմի ծրագրի գործադրող դարձեալ տարատնկեալ պետութիւնը՝ Թուրքիա (ոչ միայն Նեթանիահուն կամ Էրտողանը): Եթէ միաբեւեռ աշխարհակարգի մայրամուտը իրականութիւն է, ուրեմն, արագացնելու համար բազմաբեւեռ աշխարհակարգի արշալոյսը, հարկ է չէզոքացնել հին աշխարհակարգի նպատակին ծառայող երկու տարատնկեալ պետութիւններուն ազդեցութիւնը, վերահաստատելու համար Միջին Արեւելքի խաղաղութիւնն ու կայունութիւնը, որոշելով ստեղծել՝ Արեւմտեան Հայաստանն ու դեմոկրատական Պաղեստինը, որպէս ազատ եւ անկախ պետութիւններ, իրենց բնիկ ժողովուրդներով... որպէսզի հողին տակ թաղուած չննան տարածաշրջանի բնիկ ժողովուրդներու անհատայն մնացած պատմական անկապտելի իրաւունքները, եւ այդպիսով՝ երաշխաւորուած ըլլան տարածաշրջանի արդար խաղաղութիւնն ու երկարատեւ կայունութիւնը»:

Հոս, վարչապետ Սարգսիսեան մեղմ բառերով կը յայտնէ արդարացի եւ իրաւացի մտահոգութիւն մը, գրելով. «Եթէ շարունակուի, Թուրքիոյ նկատմամբ՝ ներողանմութեան ու աջբաթողութեան մտանդը քաղաքականութիւնը կամ տակտիկան... եւ ան վերջին ուր տարիներուն եւս իր գործած ոճիրներուն հակառակ յանկարծ յայտնուի յաղթող կողմի ձեւաւորման կազմին մէջ... եւ դառնայ մասնակիցը տարածաշրջանի ապագայի ձեւաւորումին... ապա՛ հին աշխարհակարգի ուժերը երբեք պիտի չհրաժարին իրենց դէպի Արեւելք տարածուելու Փանթուրքիզմի երազանքէն... եւ բնականաբար, երբեք պատրաստակամ պիտի չըլլան մասնակցելու նոր բազմաբեւեռ աշխարհակարգի կերտումին, եւ հետեւաբար՝ միջազգային ճգնաժամն ու տարածաշրջանը պիտի վերստին թեւակոխեն, նոր տասնամեակներ տեսող անկայունութեան մէջ, ինչ որ կը հակաէր բազմաբեւեռ աշխարհակարգի խաղաղասիրական վսեմ նպատակին, եւ՛ կը վնասէ տարածաշրջանի բնիկ ժողովուրդներու պատմական իրաւունքներուն»:

(Լաւ պիտի ըլլար, որ այս պարբերութեան մէջ, յիշուէր թէ Թուրքիոյ կողմէ՛ յամառօրէն հետապնդուող «ապահովութեան գոտի»ի պահանջը Սուրիոյ հողերուն վրայ... իբր թէ վայնալով քիւրտերէն... վրան բաց սուտ մըն է, որուն տակ պահուած է Թուրքիոյ նպատակը՝ սուրիական նաֆթային շրջանի մը բռնագրաւումի): Այս վերջին երկու պարբերութիւններուն մէջ Փանթուրքիզմի ծրագրի վերոյիշեցումը խիստ շահեկան է, որովհետեւ՝ մէկ կողմէ կը բացայայտէ Փանթուրքիզմի ծրագրի հեղինակը (որ Սիւնիզմն է), որուն նկատմամբ գրեթէ հաւելուրացած է հայ ժողովուրդին մեծամասնութիւնը մինչեւ այսօր... հակառակ պիտանական երկտրորներու գործած Մեծ Եղեռնի... միւս կողմէ՛ Լաւրովին կը վերոյիշեցնէ՛ հայ եւ ռուս ժողովուրդներու ստրատեգիական բնական դաշինքը Փանթուրքիզմի ծրագրին դէմ, եւ՛ Արեւելահայաստանի կողքին, Արեւմտեան Հայաստանի ալ վերականգնումով, կը հզօրանայ հայկական պատմէշը Թուրքիոյ դէպի Ազրպէյճան ու Կեդրոնական Ասիա ծաւալելու ծրագրին դէմ, որ կը համընկնի նաեւ Ռուսաստանի գոյութեանական շահերուն հետ...: Եւ խելօք համեստութեամբ մը, վարչապետը կը շարունակէ. «Այս ստղծելով, մենք չենք յաւակնիր ձեզի վերոյիշեցնելու աշխարհաքաղաքական հաստատուն իրականութիւններ եւ ռազմավարական բնական դաշինքներ, այլ պարզապէս կ»արտայայտենք մեր

անկեղծ մտահոգութիւնները, քանզի հայերս՝ բազմաբեւեռ ու միջազգային հանրային իրաւունքի գերակայութեան նոր աշխարհակարգով, որուն շոգեշարժը Ռուսաստանն է, ամէնէն աւելի շահագրգռուածներն ենք անտարակոյս...: Որովհետեւ՝ մենք որոշած ենք ազատագրել մեր գրաւեալ հայրենիքը պատմական: Կեանքի կոչել մեր ազատ եւ անկախ Արեւմտեան Հայաստանի պետութիւնը, որուն պատմականօրէն առաջին, ռաիվիրայ ախոյեանը հանդիսացած է՝ 11 Յունուար 1918 թուի Ռուսաստանի Դեկրետը, որուն պատմական նախաքայլը հանդիսացած էր 1878 թուի Սան-Սթեֆանոյի դաշնագրի 3օր. 16-րդը: Մենք որոշած ենք ամէն գնով ձեռնարկել մեր ազգային ինքնորոշումի իրաւունքին կիրառումին, եւ դառնալ տարածաշրջանին խաղաղութիւն եւ կայունութիւն բերելու գործընթացին գործօն մասնակիցը, շրջանի այլ բնիկ ժողովուրդներուն հետ միատեղ, այնպէս ինչպէս Դուք Ձեր թանկարժէք եւ իմաստուն յօդուածով կոչ կընէք աշխարհի բոլոր պետութիւններուն: Իսկ կարեւորագոյնը այն է, որ մենք այս բոլորը կը ձգտինք իրականացնել միայն ու միայն, միջազգային հանրային իրաւունքին ուժով: Իսկ այդ ուժով միայնակ քայլելը գրեթէ անհնար է տարագրեալ, պետականագուրկ եւ հայրենագուրկ ժողովուրդի մը համար, որուն հայրենի պատմական հողը բռնագրաւեալ կը մնայ Թուրքիոյ կողմէ»:

Նամակի վերջընթեր պարբերութեան մէջ, վարչապետ Սարգսիսեան կը գրէ. «Արեւմտահայաստանի անկախութեան Դեկրետի օրով, հզօր Ռուսաստանի արտաքին գործոց նախարարը Չիչերինն էր, որուն գլխաւոր խորհրդականը Լեւոն Գարախանեանն էր...: Այսօր Դուք էք հզօր Ռուսաստանի արտաքին գործոց նախարարը, որ կարիքը չունի հայ խորհրդականի մը, որովհետեւ ինք կը խոստանէ իր անձին մէջ նաեւ՝ հայ խորհրդականը: Ի հարկէ՛ Ձեր ուշադրութեան կեդրոնը պիտի ըլլայ Ռուսական Դաշնութեան գերագոյն շահերն ու առաջնահերթութիւնն ունեցող համաշխարհային հարցերը...: Բայց ո՞վ կընայ այսօր ըսել՝ որ Արեւմտեան Հայաստանի պետութեան վերականգնումը անբաժանելի բաղադրիչ մը չէ, Ձեր ուշադրութեան կեդրոնը գրաւող յիշեալ երկու խնդիրներուն: Ոչ ոք: Հետեւաբար, Ձեր օգնութեամբ, հարկ է, որ Արեւմտահայաստանի տարագրեալ ժողովուրդին ձայնը լսելի դառնայ»:

Արեւմտեան Հայաստանի շարունակուող պետութեան վարչապետին նամակը Սերգէյ Լաւրովին, կ»եզրափակուի հետեւեալ պարբերութեամբ.

«Մեծայարգ եւ մեզի հարազատ Սերգէյ Լաւրով, մենք անվերապահօրէն կը ձայնակցինք Ձեր յօդուածի բովանդակութեան ամբողջութեամբ: Կը ցանկանք ձեր բարձր ուշադրութեան յանձնել Զափոնի Օսաքա քաղաքին մէջ կայացած G20 գագաթաժողովի նախօրէին, Արեւմտեան Հայաստանի նախագահութեան անունով առաքուած նամակը՝ Ռուսական Դաշնութեան եւ Միացեալ Նահանգներու նախագահներուն (որուն պատճէնը կցեալ է):

«Խորին յարգանքօք
Գառնիկ Սարգսիսեան Արեւմտահայաստանի Հանրապետութեան վարչապետ
Հռոմ, 23 Սեպտեմբեր 2019»:

Նկատի ունենալով հզօր Ռուսաստանի արտագործնախարար Սերգէյ Լաւրովի այս յօդուածին բովանդակած մարդկայնական վսեմ առաջարկին կենսական նշանակութիւնը ողջ մարդկութեան եւ՛ առաջին հերթին, հայ ժողովուրդին համար, եւ նկատի առնելով՝ որ այդ առաջարկին հիմնական միտք բանին յիշուած է Արեւմտահայաստանի շարունակուող պետութեան վարչապետի նամակը խոստացող ներկայ գրութեան մէջ, որ կ»ընդգրկէ նաեւ՝ հայութեան անյետաձգելի պահանջները՝ այս անցումային բախտորոշ ժամանակներուն մէջ, կը խնդրուի սփիւռքահայ եւ հայրենի մամուլի օրկաններէն արտատպել սոյն գրութիւնը, որպէս՝ ի պաշտօնէ, Չորրորդ Իշխանութիւն...: Կանխայայտ շնորհակալութիւն:

2020 անկիւնադարձային տարուան սեմին, համահայութեան կենսունակ ու մարտնչող ուժերը, որ ի Հայաստան ու Արցախ եւ ի սփիւռս աշխարհի, յուսանք որ կը գիտնան արդիւնաբեր եւ ստեղծագործ կերպով արժեւորել Սերիլ Դաշնագրի եւ Ուիլսոնեան Իրաւարար Վճիռի դարադարձերը, եւ չեն ուշանար օգտուելու ներկայի անցումային ժամանակներու հայանապատ գարգացումներէն, եւ՛ չեն կրկնէր Մեծ Եղեռնի դարադարձի տեղափոխ ու ձմեռնաքունը:

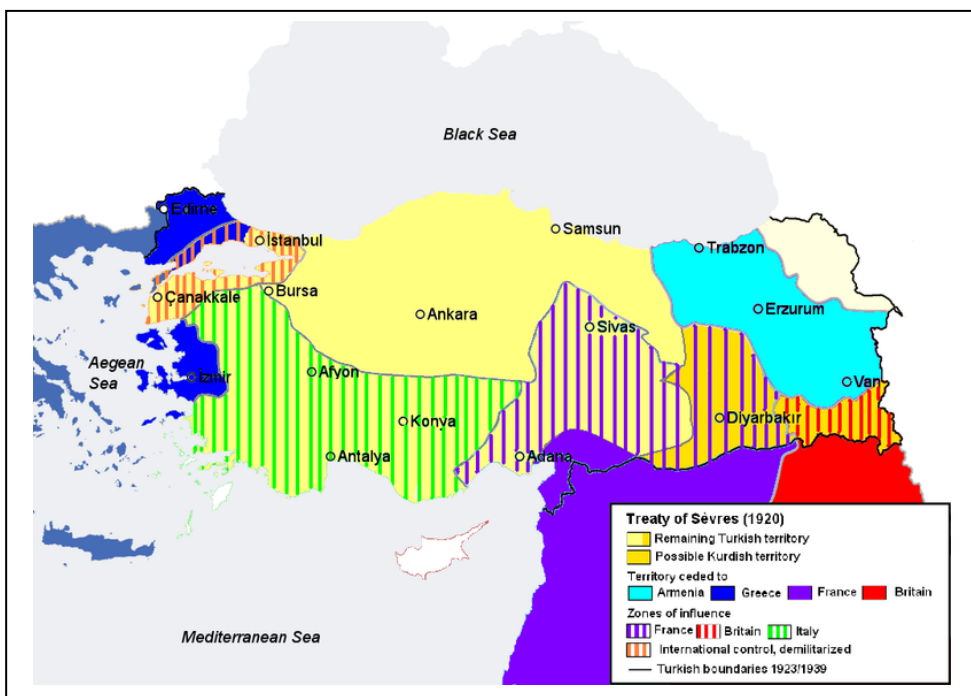
Ասիկա վերջին մաղթանք-պաղատանք է, այս ստղծելու 86-ամեայ հեղինակին...:

Կիլիկիա

Թուրքիոյ Հանրապետութեան հիմնադրութիւնը (Բ.մաս)

Վիգէն Կ. Թսունեան

Պատմութիւնը միայն դէպքերու շարք չէ, այլ նաեւ է վերլուծում եւ պատճառներու բացայայտում, որպէս ապագայի ժողովուրդի դպրոց: Յաջողած կը համարուի այն ժողովուրդը, որ իր պատմութենէն դասեր քաղել գիտէ եւ նոյն ծուղակին մէջ նորէն չ'իյնար:

Յաջորդող տարիներուն, Թուրքիոյ Հանրապետութեան արեւմտամէտ քաղաքականութիւնը ամենամեծ փաստն էր, թէ ինչո՞ւ պարտուած Թուրքիան կրցաւ վերականգնիլ կարճ ժամանակուան ընթացքին: Ճիշդ է, որ Առաջին Համաշխարհային պատերազմի աւարտէն ետք Արեւմուտքի մէջ պատերազմի դէմ հանրային կարծիք մը կար, սակայն թոյլտուութիւնը արդի, անկրօն Թուրքիա մը հիմնելու ու զայն շրջանի ոստիկան ու Արեւմուտքի շահերու պաշտպան կարգելու որոշումը առնուած էր: Արեւմուտքը իր գործնականութեամբ միշտ իր շահերէն մեկնելով դիտած է միւս ժողովուրդներու շահերը: Նոյնը պատահեցաւ Թուրքիոյ պարագային: Պատմութիւնը ասոր ամենամեծ վկան է:

Թուրքիոյ մէջ բազմակուսակցական առաջին փորձը կատարուեցաւ 1920-ական թուականներու վերջաւորութեան, երբ հիմնուեցաւ Ազատական Հանրապետական կուսակցութիւնը, Ալի Ֆեթիհ Օքթարի ղեկավարութեամբ: Սակայն կուսակցութիւնը լուծարքի ենթարկուեցաւ 17 Նոյեմբեր 1930-ին: Բազմակուսակցական համակարգ հաստատելու երկրորդ փորձը կատարուեցաւ Երկրորդ Համաշխարհային պատերազմի աւարտին, 1945 թուականին: Թուրքիան անդամակցեցաւ Ազգերու Լիկային 1932 թուականին:

Երկրորդ Համաշխարհային պատերազմի

ընթացքին Թուրքիա թէւ պահեց չէզոքութիւնը, սակայն պատերազմի աւարտին, երբ նկատեց, թէ ֆաշիստներու պարտութիւնը մօտ է, ձեւականօրէն պատերազմ յայտարարեց Գերմանիոյ եւ Ճաբոնի դէմ, օգուտ քաղելու համար այդ քայլէն: Ինչպէս միշտ պատեհապաշտ քաղաքականութեան կիրարկում: Իրականութեան մէջ, երբ գերմանական հարաւային բանակը մտնելով Ուքրանիա եւ հարաւային Ռուսիա, մօտեցած էր Կրաստանին ու կը սպառնար անցնիլ Կովկասեան լեռնաշղթան, թուրքեր պատրաստութիւն տեսած էին հաշուեյարդարի ենթարկելու համար Խորհրդային Հայաստանը:

Իսմէթ Ինօնի յաջորդեց Սուբաֆա Քեմալին որպէս Հանրապետութեան նախագահ 1938 թուականին: Ինօնի յարգուած անձնավորութիւն մըն էր, որպէս անկախութեան պատերազմի մասնակցող: Սակայն ներքին պայքարի եւ համաշխարհային պատերազմի ընթացքին ուտելիքի պակասին պատճառով ան կորսնցուց այդ հեղինակութենէն մաս մը: 1946 թուականին Ինօնի կազմակերպեց առաջին բազմակուսակցական ընտրութիւնները: Ընտրութիւնները շահեցաւ իշխող ժողովուրդի Հանրապետական կուսակցութիւնը կամ ԶՀԲ-ն՝ Չումուրիյէթ Հալք Բարթիսին: Միայն 1950 թուականի ընտրութիւններուն է որ շահեցաւ Դեմոկրատական կուսակցութիւնը: Իսմէթ Ինօնի մեծ դեր ունեցաւ արդի Թուրքիոյ քաղաքական համակարգի հիմնումին մէջ եւ իշխանութենէն հեռացաւ 1950-ին:

Երկրորդ Համաշխարհային պատերազմի աւարտին եւ Արեւմուտք-Արեւելք բախումի պայմաններուն մէջ, ամենամեծ օգտուողը եղաւ Թուրքիան: Ան կը գտնուէր

Խորհրդային Միութեան հետ սահմանին վրայ: Արեւմուտքը պէտք ունէր Թուրքիոյ, Խորհրդային Միութեան դէմ իր շրջապագերծած պայքարին մէջ, որ յետոյ կոչուեցաւ «Պաղ Պատերազմ»: 1947 թուականին ԱՄՆ-ի նախագահ Թրումէն վաւերացուց Թուրքիոյ ուղղուած զինուորական եւ տնտեսական օգնութիւն: Այս առաջին քայլն էր Թուրքիան մօտեցնելու Արեւմուտքին ու ապագային զայն ընդգրկելու իր պաշտպանութեան համակարգին մէջ: 1952 թուականին Թուրքիա չեղեալ համարեց Աթաթիւրքի հաստատած չէզոքութիւնը եւ մտաւ Արեւմուտքի զինուորական ուխտին՝ ՆԱՅՕ-ին մէջ:

Արդի Թուրքիոյ մէջ միշտ մեծ դեր վերապահուեցաւ բանակին եւ ժողովուրդի Հանրապետական կուսակցութեան, որոնք միշտ համարուեցան երկրի կայուն համակարգի պահպանները: Բանակը իր պետական հարուածներով միշտ «կարգի բերաւ» սահմանազանց ուժերը: Ան նաեւ երկրի զարնող բազուկն էր արտերկրի մէջ, երբ որ այդ մէկը պահանջուէր իրմէ աշխարհաքաղաքական պայմաններու բերումով:

1950-ին նախագահ ընտրուեցաւ Ատնան Մենտերէս: Սկիզբի յաջողութեան տարիներուն հետեւեցան անկայուն ժամանակներ: Մենտերէս թուլացուց իսլամի վրայ հաստատուած սահմանափակումները եւ իր իշխանութեան առաջին օրերուն տնտեսութիւնը աճ արձանագրեց, սակայն այս օրերուն հետեւեցան տնտեսական տկարացումի օրեր, բարձր սղաճի եւ պարտքի պատճառով:

(Շարունակելի)

Պետական փաստաթուղթեր

Եզակի Ղեկընդ

«ԹՐՔԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ» ԴԵԿՐԵՏԻ 100-ԱՄԵԱԿԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԹՅ ՀԱՏՈՐԸ

Արեւմտահայաստանի մասին կատարուած բոլոր պաշտօնական յայտարարութեանց հետ բաղդատած՝ բոլշեւիկեան դեկրետը, ամէնէն անկեղծն ու լուրջն է: **ԶՕՐ.ԱՆԴՐԱՆԻԿ**

Հայաստանի եւ Ռուսաստանի պատմութեանց քաջատեղեակ եւ պատմական գիտութիւններու դոկտոր Վլատիմիր Պետրոսեանի մենագրութիւնը՝ «Թրքահայաստանի մասին» դեկրետի 100-ամեակին նուիրուած, ֆրանսերէնի թարգմանուելով Արեւմտեան Հայաստանի իրաւականօրէն շարունակուող Հանրապետութեան նախագահ Արմենակ Աբրահամեանի կողմէ, առանձին հատորով հրատարակուած է 2017 թուին, Երեւանի մէջ՝ «Ռուսաստանը եւ Արեւմտեան Հայաստանը՝ Անկախութեան Մը Ճանաչումը» խորագրով (Vladimir Petrossian, La Russie et l'Arménie Occidentale Reconnaissance d'une Indépendance, Erevan 2017), ոգեկոչելու համար բարեկամութիւնը՝ Ռուսական Ղաշնութեան եւ Արեւմտեան Հայաստանի միջեւ:

Այս պատմական **եզակի** հրամանագիրը՝ մեր **իրաւաքաղաքագիտական յետամնացութեան պատճառով**, իրեն արժանի տեղը չէր ստացած մեր պատմագրութեան մէջ: Դոկտ. Վլատիմիր Պետրոսեան եկաւ սրբագրելու այդ մեծ բացթողումը: Օտար բայց դրացի պետութիւն մը, որուն շահերը կը **համընկնէին** Արեւմտահայաստանի շահերուն հետ, եւ որուն զօրքը՝ զաւթիչ օսմանեան պետութենէն **գրաւած-ագատագրած էր** Արեւմտահայաստանի տարածքը... ոչ թէ այդ տարածքը **իր տարածքին կցելու** համար, այլ պատրաստ էր հեռանալու այդ տարածքէն, **եթէ** Բարձր Դուռը **Արեւմտահայաստանի նահանգներուն մէջ** խոստացած իր բարենորոգումները կատարէր...: Ասիկա՝ Միջագային Հանրային Իրաւունքին մէջ, **առաջին անգամ Արեւմտահայաստանը յիշող վաւերաթուղթն էր**, որ կը կոչուէր Սան Սթեֆանոյի դաշնագիր (Յօդ. 16-րդ), **1878 թուին**: Զորս տասնամեակ ետք **1918-ին**, նոյն դրացի երկրի զօրքը դարձեալ **գրաւած-ագատագրած էր** Արեւմտահայաստանի տարածքը, բայց այս անգամ՝ իր զօրքին **թափած արեան դիմաց** կ'որոշէր **Արեւմտահայաստանի անկախութիւնը երաշխաւորել**...: Ասիկա՝ մինչ այդ, մարդկային պատմութեան անծանօթ **ագատագրութեան եզակի եղելութիւն** մըն էր, գոր կու գային ոգեկոչելու ատոր 100-ամեակին առիթով, Դոկտ. Վլ. Պետրոսեան եւ Արեւմտեան Հայաստանի իրաւականօրէն շարունակուող Հանրապետութիւնը, **իրաւացիօրէն կարելորելով** բարեկամութիւնը **Արեւմտեան Հայաստանի եւ Ռուսական Ղաշնութեան միջեւ**:

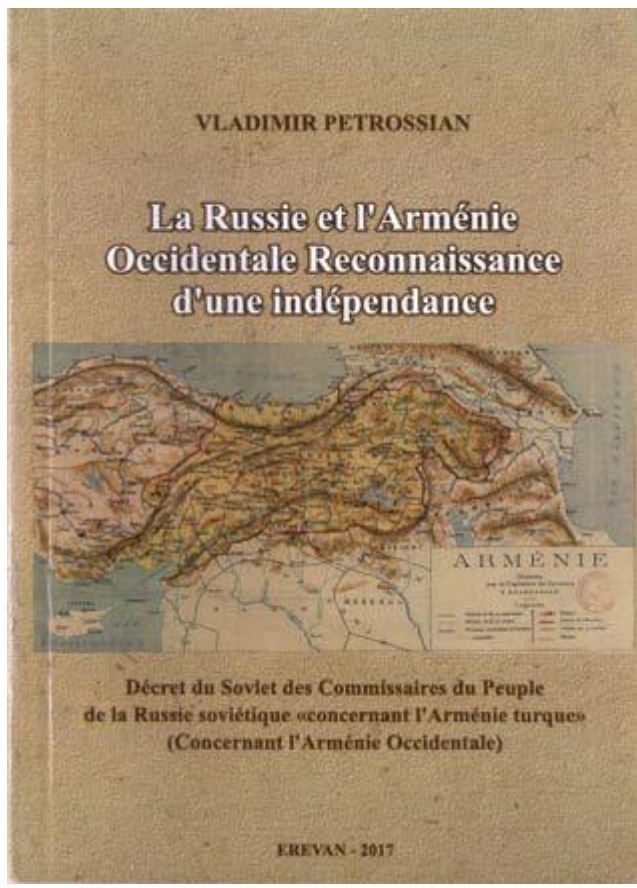
Մենք մեր ճիտին պարտքը նկատեցինք այս հատորին բովանդակութիւնը, գէթ շատ սեղմ գիծերու մէջ, ներկայացնել հայ ընթերցողին ալ, ֆրանսերէնի ծանօթ օտար ընթերցողներու կողքին: Ֆրանսերէնի թարգմանութիւնը, զոր յանձն առած է ԱՀՀ նախագահ Արմենակ Աբրահամեան, խիստ շնորհակալ աշխատանք մըն է նաեւ, **իբր մարտահրաւիր** այն տրուութիւններուն, որոնք դաւաճանեցին հայ ժողովուրդին... որ իրենց **«փոքր դաշնակիցն էր»** Մեծ Եղեռնի օրերուն... իրենց շահերուն սիրոյն:

* * *

Այս հատորի հրատարակիչն է ԱՀ Հանրապետութիւնը եւ զայն հրատարակութեան պատրաստող խմբագիրը՝ Արմենակ Աբրահամեանը, որ միաժամանակ մենագրութեան **երախտաշատ** թարգմանիչն է, իսկ մենագրութեան երախտաշատ հեղինակը՝ Դոկտ. Վլ. Պետրոսեան:

Հատորի բովանդակած առաջին փաստաթուղթը (էջ 5) նախագահ Արմենակ Աբրահամեանի Կարին, 9 Օգոստոս 2017 թուականակիր թիւ 44 ֆրանսերէն լեզուով հրամանագիրն է, որ կը հիմնուի ԱՀՀ Սահմանադրութեան Յօդ. 76-րդին վրայ, եւ հրամանագրի առաջին յօդուածը կ'որոշէ Արեւմտահայաստանի անկախութեան մասին հրամանագրի 100-ամեակը ոգեկոչել **17 Ղեկտեմբեր 2017-էն մինչեւ 16 Ղեկտեմբեր 2018**: Յօդ. 2-րդը կը վերյիշեցնէ հայ եւ ռուս ժողովուրդներու միջեւ բարեկամութեան, եղբայրակցութեան եւ խաղաղութեան յարաբերութիւնները, հաստատուած **1880 թուի մշտնջենական** համաձայնագրով: Իսկ վերջին Յօդ. 3-րդը կը նկարագրէ ԱՀՀ **պետական զինանշանը**:

Ապա՝ ԱՀՀ Ազգային ժողովի պաշտօնաթուղթին վրայ հրատարակուած **որոշում** մը՝ 6, 7 եւ 8 էջերուն վրայ, ստորագրուած ԱՀՀ նախագահին, վարչապետին եւ Ազգային ժողովի Իրաւագիտական Յանձնաժողովի նախագահ Աղուան Տոնականեանի կողմէ, որուն մէջ՝ նախագահութիւն, կառավարութիւն եւ խորհրդարան կ'որդեգրեն նախագահական թիւ 44 հրամանագրի հռչակած **Թրքահայաստանի Անկախութեան Մասին Ռուսական Ղեկրետի Տարին**, եւ յիշատակելով 1918-էն 1991 պատմական անցքերը, կոչ կ'ընէ համայն հայութեան, որ ի սփիւռս աշխարհի եւ ի Հայաստան, ոգեկոչել **Թրքահայաստանի անկախութեան մասին ռուսական ղեկրետի 100-ամեակը**, եւ կարելորել՝ հայ եւ ռուս ժողովուրդներու բարեկամութիւնը, ամրապնդելու համար հայ ժողովուրդին վճռակամութիւնը՝ արդարօրէն լուծելու Հայկական Հարցը: Այս որոշումին ներքեւ

Պետական փաստաթուղթեր

գրուած է՝ Կարին, Արեւմտեան Հայաստան, 9 Օգոստոս 2017:

Յաջորդը՝ հակիրճ խօսք մըն է (էջ 9 եւ 10) դէկրետի մասին, զոր ստորագրած է Արմենակ Աբրահամեան իր երկու հանգամանքներով՝ որպէս ԱՀՀ նախագահ եւ Արեւմտեան Հայաստանի Ազգային Խորհուրդի նախագահ: Իր խօսքը եզրափակած է. «Կեցցէ՛ հայ եւ ռուս ժողովուրդներու բարեկամութիւնը» լուզումով, որուն ներքեւ՝ դարձեալ Կարին, Արեւմտեան Հայաստան, 9 Օգոստոս 2017:

Այս՝ հեղինակի «Երկու խօսք»ին մէջ, հիմնականին մէջ ըսուած է, թէ ցարդ այս դէկրետի մասին գրուած խօսքերը եղած են երկու հակադիր՝ դրական եւ ժխտողական կարծիքներ, որոնք անբարար եղած են սպառիչ կերպով լուսաբանելու գայր, Հայոց Պատմութեան անժամօթ ընթերցողներուն: Ուրեմն, ինք պիտի ներկայացնէ բոլոր պատմական իրականութիւնները այն մասին թէ՛ ի՞նչ էին Արեւմտահայաստանի հանդէպ իսկական կեցուածքները՝ Ցարական Կայսրութեան, Քերենսքիի ժամանակաւոր կառավարութեան եւ Հոկտեմբերեան Յեղափոխութեան, եւ յաւելեալ ճիգ պիտի ջթափէ ընթերցողը համոզելու, այլ՝ անոր դատումին պիտի թողու եզրակացութիւնը, ներկայացուած առարկայական տուեալներուն լոյսին տակ:

Ուրեմն, Դոկտ. Վլ. Պետրոսեանի մենագրութեան յատակագիծը հետեւեալն է.

- 1 – Ցարական Ռուսաստանի կեցուածքը
- 2 – Ժամանակաւոր կառավարութեան կեցուածքը
- 3 – Թրքահայաստանի մասին դէկրետի որդեգրումը՝
 - ա) Ստեփան Շահումեանի առաջարկած ծրագիրը
 - բ) Թրքական պատուիրակութեան ներկայացուցած հաշտութեան նախագիծը
 - գ) Վահան Տէրեանի վկայութիւնը
 - դ) Վահան Տէրեանի տեղեկագիրը
 - ե) Վահան Տէրեանի նախագիծը դէկրետին
 - զ) Թրքահայաստանի մասին դէկրետը
 - է) Ստալինի յօդուածը
 - ը) Թրքահայաստանի անկախութեան մասին դէկրետի գործադրութեան երաշխիքները
- 4 – Փոխան վերջաբանի

Հատորի վերջաւորութեան խմբագրութիւնը տեղաւորած է «Յաւելումներ»ու բաժին մը, որ կը բաղկանայ 11 փաստաթուղթերէ.

- 1) Դէկրետի վերջնական բանաձեւը,
- 2) Ֆրանսահայոց Ազգային Խորհուրդի դիմումը Ֆրանսայի՝ որ անմիջապէս հռչակէ Թրքահայաստանի ինքնավարութիւնը,
- 3) Ֆրանսայի Կոմկոմի պաշտօնաթերթը “L’Humanité”ի 17 Յունուար 1918 թուակիր համարի Ա. կողքի քիչէն, ուր կ’երեւի Դէկրետի ֆրանսերէն բանաձեւը,
- 4) Աշխատաւոր եւ շահագործեալ ժողովուրդներու իրաւանց յայտարարութիւնը,
- 5) Աշխատաւոր եւ շահագործեալ ժողովուրդներու իրաւունքներու շուրջ սովետական կառավարութեան Յայտարարութեան նախագիծի 2-րդ էջի քիչէն,
- 6) Ռուսաստանի Սոցիալիստական Դաշնակցային Հանրապետութեան սահմանադրութեան 1918 թուի նախագիծի Գլուխ Գ.ի 6-րդ կէտի էջին քիչէն, ուր յիշուած է Հայաստանի ազատ ինքնորոշման իրաւունքին հռչակումը,

- 7) “Le Matin” թերթի գրութեան ամբողջական տեքստը «Հայոց Մարտիրոսութիւնը» վերնագրով,
- 8) Թրքահայաստանի մէջ գործադրուած ջարդերուն տեղահանութեանց քարտէսը,
- 9) 1916 թուի Սայքս-Փիքօ գաղտնի համաձայնութեան քարտէսը,
- 10) 1916 թուին Արեւմտահայաստանի մէջ ռուսական բանակին գրուած տարածքին քարտէսը,
- 11) 1920 թուի Նոյեմբեր 22-ի Վ. Ուիլսոնի գծած քարտէսը:

* * *

1 – ՑԱՐԱԿԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԿԵՑՈՒԾՔԸ ԱՐԵՎՍՏԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

«Ճիշդ գնահատելու համար Թրքահայաստանի անկախութեան մասին «Դէկրետ»ին արժէքը, հարկ է նախ ծանօթանալ Արեւմտահայաստանի հանդէպ Ցարական Ռուսաստանի եւ իր արեւմտաեւրոպական դաշնակիցներուն վարած քաղաքականութեան՝ Ա. Աշխարհամարտի օրերուն, նաեւ՝ Քերենսքիի բուրժուական (Փետրուարեան Յեղափոխութեան) ժամանակաւոր կառավարութեան կեցուածքին», կը գրէ Դոկտ. Վլատիմիր Պետրոսեան:

Հեղինակը պարկեշտօրէն, մէկ առ մէկ, կը յիշէ Ռուսաստանի արտգործնախարար Սազոնովի **հայանպաստ** բոլոր թելադրութիւնները Ցարին, միաժամանակ կը շեշտէ՝ թէ մէկ կողմէ Բրիտանիա-Ֆրանսա ձակաւոր եւ միւս կողմէ՝ Ցարական Ռուսաստան կը շարժին իրենց սեփական նեղ շահերուն թելադրած իրարու հակառակ ուղղութեամբ: Ամէն անգամ, որ Ռուսաստան պաշտպանէր Արեւմտահայաստանը, Բրիտանիա-Ֆրանսա դաշինքը կը կանգնէր թուրքի կողքին (ինչպէս օրինակ՝ 1878-ին, երբ Սան Սթեֆանոյի դաշնագրի **հայանպաստ** Յօդ. 16-րդը՝ Բրիտանիոյ եւ Գայգերական Գերմանիոյ դաւաճանութեամբ, փոխարինուեցաւ Պերլինի դաշնագրի **հայավնաս** Յօդ. 61-րդով, որ 180 աստիճան շրջեց ոչ միայն 16-րդի **թուանշանները**, այլեւ՝ **բովանդակութիւնը**): Եւ՝ ամէն անգամ որ այդ դաշինքը կանգնէր ի նպաստ Արեւմտահայաստանի, Ցարը կը կանգնէր թուրքի կողքին, եւ երկու կողմերն ալ երբ կանգնէին Արեւմտահայաստանի **անկախութիւնը կամ ինքնավարութիւնը**, այլ՝ ատոր **ենթակայութիւնը** մէկուն կամ միւսին...:

Եւ վերջին հաշուով, հակառակ Սազոնովի **արդար** եւ **հայանպաստ** թելադրութիւններուն, Ցարը կը հետեւէր Կովկասի մէջ ներկայացուցիչի ցուցումներուն, որոնք **հայավնաս** էին: Այդ ներկայացուցիչը դէմ էր Արեւմտահայաստանի **անկախութեան կամ ինքնավարութեան**, որովհետեւ «Ռուսաստան, որ ուժգնօրէն պաշտպանեց Հայաստանի մէջ խորին բարենորոգումներու անհրաժեշտութիւնը, չի կրնար համաձայնիլ Արեւմտահայաստանի անկախութեան, քանի որ հայերը այդ տարածքի բնակչութեան միայն մէկ քառորդը կը ներկայացնեն, եւ՝ փոքրամասնութիւնը չի կրնար տիրապետել բնակչութեան մեծամասնութեան վրայ: Ռուսաստան համաձայն կ’ըլլայ որ հայերը ունենան **կոնսակրթակենցաղային ինքնավարութիւն**...», ենթակայ մնալով՝ Ռուսաստանի գերիշխանութեան»:

Սազոնովի ամէնէն **լուրջ ստրատեգիական** եւ Ռուսաստանի համար ալ **խիստ կենսական ու գոյութենական հայանպաստ** թեզն ու պատճառաբանութիւնը, ըստ մեր հաստատ համոզումին, հետեւեալն էր.

«Եթէ Գերմանիա եւ Թուրքիա կ’ուզեն Հայաստան մը, առանց հայերու, որովհետեւ կ’ուզեն քանդել այն արգելքը, որ գոյութիւն ունի մէկ կողմէ թուրքերու եւ քիւրտերու, եւ միւս կողմէ Ռուսաստանի թաթարներուն միջեւ, Ռուսաստանի թիւ մէկ խնդիրը կ’ըլլայ այս հայկական արգելքին ամէն գնով պահպանումը: Ուրեմն, **հայութեան պահպանումը ստիպողական** է»: Այս խօսքերով, Սազոնով Ցարի ուշադրութիւնը կը հրաւիրէր **Փանթուրքիզմի վտանգին վրայ**, որուն առաջին քայլը կը

Պետական փաստաթուղթեր

պահանջներ՝ **հողային անմիջական կապ հաստատել Թուրքիոյ եւ Ազրայէձանի միջեւ... Հայաստաննորու վերացումով:**

Հեղինակը կ'եզրակայցնէ. «Ցարական Ռուսաստանը իր կողմէ պատերազմով գրաւուած ու շահուած Արեւմտահայաստանի տարածքին վրայ կառավարական դրութիւն մը հազիւ պատրաստած, վրայ հասաւ 1912 թուի Փետրուարին բուրժուական յեղափոխութիւնը, ընդմիջելով պատրաստուած այդ դրութեան գործադրութիւնը»:

2 – ՔԵՐԵՆՍՔԻԻ ԲՈՒՐԺՈՒԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԱՒՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿԵՑՈՒԱԾՔԸ

Ռուսաստանի մէջ Փետրուարի բուրժուական յեղափոխութիւնը, 2 Մարտ 1917 թուին, իշխանութեան պառոջ տուաւ Քերենսքիի ժամանակաւոր կառավարութեան, իսկ 7 Նոյեմբեր 1917 թուին, Հոկտեմբերեան բանուորագիւղացիական յեղափոխութիւնը վերջ դրաւ այդ կառավարութեան: Ընդամէնը 8 ամիս եւ 5 օր տեսած այդ իշխանութիւնը նախ լուծարեց ցարական ռեժիմին կարգադրութիւնը Արեւմտահայաստանի մասին, եւ զայդ դրաւ Անդրկովկասի համար կազմուած ՕԶԱԿՕՍ կոչուող միաւորին մէջ, որուն մէջ կ'իյնային նաեւ Արեւելահայաստանը, Վրաստանը եւ Ազրայէձանը:

Ռուսական բանակին կողմէ գրաւուած Արեւմտահայաստանի նահանգներէն միայն Էրզրումը, Վանը եւ Պիղիսը **հայկական** համարելով, այդ երեք նահանգները դրաւ երեք կառավարիչներու հսկողութեան տակ: Միայն Պիղիսի համար նշանակեց **հայ** կառավարիչ մը Համբարձումեան անունով:

Իսկ ՕԶԱԿՕՍ-ի մէջ, հայերը, վրացիներն ու ազերիները **ներկայացուած էին** դաշնակցականներու, վրաց մենշեւիկներու եւ ազերի նուսաւաթականներու կողմէ: ՕԶԱԿՕՍ-ի մէջ **տիրական** ուժերն էին **վրաց մենշեւիկները եւ ազերի մուսաւաթականները**, իսկ հայ դաշնակցականները՝ **ամբողջական մեկուսացումի մէջ էին:** Որովհետեւ՝ մենշեւիկները կը սիրաբանէին Գայգերական Չերմանիոյ հետ, եւ մուսաւաթականները՝ Օսմանեան Կայսրութեան հետ, իսկ դաշնակցականները՝ Յակոբ Չարեանի միջոցով լաւ կապեր ունէին Քերենսքիի հետ, որուն կառավարութիւնը ժամանակաւոր էր, եւ՝ թշնամական կեցուածք ունէին յառաջխաղացող ռուս կոմունիստներու դէմ:

Ուրեմն, ժամանակաւոր բուրժուական կառավարութիւնն ալ, Ցարական Ռուսաստանի նման, դէմ էր հայկական անկախութեան, եւ աւելին ըլլալով՝ չէր ձանձնար ամբողջ գրաւեալ Արեւմտահայաստանի **հայկականութիւնը**, այլ միայն՝ Էրզրումի, Վանի եւ Պիղիսի...: Ուրեմն, Արեւմտահայաստանի համար խեղ չկար ոչ Ցարիզմէն եւ ոչ ալ Բուրժուագիւղէն:

3 – ԹՈՒՐԵԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱՍՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ ԴԵԿՐԵՏԻ ՈՐԴԵԳՐՈՒՄԸ

ա) **Ստեփան Շահումեանի առաջարկած ծրագիրը**

Հեղինակը՝ Ստ. Շահումեանի կեցուածքը Արեւմտահայաստանի անկախութեան հարցին հանդէպ, պարզուած կը համարէ, 1917 թուի 6 Հոկտեմբերին Ռուսաստանի Սոցիալ Դեմոկրատ (բոլշեւիկ) կուսակցութեան շրջանային համագումարին անոր ունեցած ելոյթին մէջ: Ան Անդրկովկասը բաժնած է երեք անջատ տարածքներու՝ վրացի, հայ եւ ազերի ժողովուրդներուն համար.

- Վրացիներուն՝ Արեւմտեան Անդրկովկասի **Քութայիսի, Պաթումի եւ Թիֆլիսի մէկ մասը:**

- Ազերիներուն՝ **Պաքուի եւ Եղիսաբեթփոլի մէկ մասը եւ Տաղստանը:**

- Հայերուն՝ Արեւելեան Անդրկովկասի **Երեւանի, Կարսի շրջաններու եւ Եղիսաբեթփոլի եւ Թիֆլիսի մէկ մասը:** Գալով Արեւմտահայաստանի **նախընտրելի էր որ մնար անկախ:** Իսկ եթէ կ'ուզեր ըլլալ ռուսական հովանաւորութեան տակ, պէտք է միանար Արեւելահայաստանին:

Հեղինակը կ'ընդգծէ այն, որ Ստ. Շահումեան **պատմականօրէն ճշգրիտ սահմանները գծած է** Անդրկովկասի երեք ժողովուրդներուն, որոնց մէջ անոնք եղած են **բնիկ ժողովուրդներ**, ինչպէս Թիֆլիսի նահանգի մէկ մասը, եւ Նախիջեւանը եւ Ղարաբաղը, եւ Եղիսաբեթփոլի մէկ մասը իրաւացիօրէն վերապահած է հայերուն...:

բ) **Թրքական պատուիրակութեան ներկայացուցած հաշտութեան համաձայնագրի նախագիծը**

Հեղինակը կը գրէ թէ՛ թրքական պատուիրակութիւնը

օգտագործելով Պրեսս-Լիթովսքի բանակցութիւնները, ներկայացուցած է **անընդունելի նախագիծ մը**, որուն դէմ արտայայտուած են՝ Լենին, Ստ. Շահումեան եւ Պոռչ Պոռչեան, շեղուելով թէ՛ ռուսական բանակը յարթանակած է Կովկասեան ճակատին վրայ... իսկ թուրքերը զայն կը համարեն պարտուած ու կը պահանջեն ռուսական զօրքին հեռացումը ոչ միայն Արեւմտահայաստանէն, այլեւ՝ Կովկասէն...: Պոռչ Պոռչեան եւ Ստ. Շահումեան կ'առաջարկեն **յարթահարելու համար թրքական այս ծաւալապաշտութիւնը, հրատարակել՝ Արեւմտահայաստանի անկախութեան մասին յեղափոխական Ռուսաստանի Դեկրետը...:**

1917 թուի սկիզբը, Լենին կը կազմէ Դեկրետի խմբագրութեան յանձնախումբ մը, անդամակցութեամբ՝ Ի.Վ. Ստալինի, Վահան Տէրեանի, Պոռչեանի, Ռոստոմ Չորեանի, Վառլամ Աւանդտի, Սարգիս Լուկաշինի եւ **Փաւել Աքսելուրի...** (հեղինակը չի լուսաբաներ, թէ Ռոստոմ Չորեանի եւ **Փաւել Աքսելուրի** նշանակումը այս յանձնախումբին մէջ ինչ հիմքեր ունէր...): Յանձնախումբը պաշտօն կու տայ Վահան Տէրեանին պատրաստելու համապարփակ տեղեկագիր մը, Դեկրետը հիմնաւորող պատճառներուն մասին:

գ) **Վահան Տէրեանի վկայութիւնը**

Հեղինակը կը մէջբերէ Վահան Տէրեանի շարք մը նամակներէն, որոնք մէջ առ կը խօսի Դեկրետի խնդրի զարգացման ընթացքին շուրջ, եւ յատկապէս՝ Վ.Ի. Լենինի շարք մը հարցումներուն մասին, հայ ժողովուրդի պատմութեան, արեւելահայերու եւ արեւմտահայերու միջեւ հաւանական լեզուական, կրօնական կամ այլ տարբերութիւններու, յատկապէս՝ յեղափոխական Ռուսաստանի նկատմամբ՝ այդ երկու թեւերու կեցուածքներու հաւանական տարբերութեանց մասին:

Մենք այստեղ պիտի անդրադառնանք միայն Լենինի մէկ հարցումին Վահան Տէրեանի տուած պատասխանին:

Հարցումը – Երբ մենք հիմա կը քննենք Արեւմտահայաստանի անկախութեան հարցը, ինչո՞ւ դուք չէք պահանջեր նաեւ Արեւելահայաստանի անկախութիւնը Ռուսաստանէն:

Վահան Տէրեան կը պատասխանէ.

«Ես անձնապէս կը խորհիմ թէ՛ նախընտրելի է որ Ռուսահայաստանի հայերը մնան սովետներուն հետ, մինչեւ այն ժամանակ, որ Թրքահայաստանի հայերը համախմբուին, եւ բոլորը միասին ինքնորոշուին իմ կարծիքով, ռուսամէտ արեւելումով: Այս առժամեայ լուծումը խնդրիմ, ես կը համարեմ յարմարագոյնը»:

Տողերուս հեղինակին հաստատ համոզումով, այս պատասխանը կը վկայէ թէ **ի ծնէ բանաստեղծ** Վահան Տէրեանը, նաեւ **ի ծնէ քաղաքագէտ** էր, ստեղծագործ միտքով, որ Արեւմտահայաստանի անկախութիւնը **ապահովելէ առաջ...** անժանօթ ապագայի քմայքին չի մատներ Արեւելահայաստանը, բայց եւ՝ **իրաւագէտ էր**, որովհետեւ Միջազգային Հանրային Իրաւունքը միայն անկախ Արեւմտահայաստանին կ'արտօնէր միանալ Արեւելահայաստանին, եթէ ան ալ անկախ ըլլար... այլապէս՝ Թուրքիա այդպիսի միացում մը, իր հողային ամբողջականութեան խախտումը կրնար համարել...:

դ) **Վահան Տէրեանի տեղեկագիրը Դեկրետի մասին**

Վահան Տէրեան՝ Լենինի իրմէ ուզած Տեղեկագիրը Դեկրետի անհրաժեշտութեան պատմաիրաւաքաղաքագիտական հիմքերուն շուրջ, պատրաստած է կատարելագոյն ճշգրտութեամբ, համապարփակութեամբ՝ պատմական տուեալներու եւ իրաւաքաղաքագիտական ու դասակարգային պայքարի սկզբունքներու եւ փանթուրքական երիտ. թրքական ծաւալողապաշտ ծրագրի պարզաբանութեամբ, եզրակացնելու համար թէ՛ եւ՝ Արեւմտեան իմփերիալիստական տէրութիւնները, եւ՝ Ցարական Ռուսաստանը եւ թէ՛ Քերենսքիի բուրժուական ժամանակաւոր կառավարութիւնը յուսախաբ ըրին Արեւմտահայութիւնը, երբ ազգովին կը բնաջնջուէր եւ կ'արտաքսուէր իր պատմական հայրենիքէն, եւ այսօր անոր միակ յոյճ կապուած է յեղափոխական Ռուսաստանի սովետներուն: Տեղեկագիրը չի մոռնար յիշեցնելու թէ՛ 17-րդ դարուն, Արեւմտահայաստանի հայութիւնը կը ներկայացնէր բնակչութեան ոչ թէ լոկ քառորդը, այլ՝ **98%-ը**, երբ իսլամները կը կազմէին միայն **2%-ը...** (Լաւ պիտի ըլլար, որ յիշուած ըլլար նաեւ՝ որ 17-րդ դարու Օսմանեան պետութեան վարչական բաժանումներու քարտէսին վրայ նշուած էին նաեւ՝ **ERMENISTAN EYALETI**-ի սահմանները...): Տէրեան չէ մոռցած նաեւ՝ Դեկրետի գործադրութեան համար անհրաժեշտ շարք մը երաշխիքները, ինչպէս՝

Արեւմտահայաստանէն աքսորուած եւ փախստական բոլոր քաղաքացիներուն ապահով վերադարձը, մինչեւ Արեւմտահայաստանի ինքնապաշտպանութեան բանակին կազմութիւնը, ռուսական զօրքին մնալը իր գրաւած հողերուն վրայ, եւ Ղեկրետի գործադրութեան վերահսկողութիւնը՝ Անդրկովկասի կամ տեղական կառոյցի մը չվստահիլը, այլ զայդ ուղղակիօրէն վստահիլը Մոսկուայի կեդրոնին...:

ե) Վահան Տէրեանի նախագիծը Ղեկրետի բնագրին

Արեւմտահայաստանի անկախութեան մասին հրատարակուելիք Ղեկրետի բնագրի նախագիծն անգամ Վահան Տէրեանին վստահելու այս վստահութիւնը կրկնակի է, հանդէպ ոչ միայն սոցիալիստական յեղափոխութեան, այլեւ Արեւմտահայաստանի անկախութեան իրաւունքին: Այսպիսի կրկնակի վստահութիւն կրնար շահիլ առաջին հերթին, միայն հայ վաւերական կոմունիստ մը, երկրորդ հերթին՝ վաւերական ՉԱԽ հնչակեան մը, ջամկավար Արմենական մը կամ Ռոստոմեան դաշնակցական մը...:

Վահան Տէրեան իր պատրաստած նախագիծը ցոյց տալով Սարգիս Լուկաշինին եւ անոր հաւանութիւնը առնելով, միասնաբար զայն յանձնած են Վ.Ի. Լենինի:

զ) Ղեկրետի վերջնական բանաձեւը

Վ.Ի. Լենին իր գոհունակութիւնը յայտնելով, նախագիծը նոյնութեամբ կը փոխանցէ յանձնախումբի մը կազմուած Ի.Վ. Ստալինէ, Պռոշ Պռոշեանէ, Վառլամ Աւանտեանէ եւ Լեւոն Քարախանեանէ (Քարախան, որ արտգործնախարար Չիչերինի աւագ հայ խորհրդատուն էր), որպէսզի որոշեն Ղեկրետի վերջնական բանաձեւը:

Յետ յաջորդական օրերու քննարկումներու, կ'որոշգրուի Տէրեանի նախագիծին բանաձեւը, միայն թեթեւ փոփոխութեան ենթարկուելով ռուսական զօրքի հեռացման հարցը, որուն համար որոշեցրուած է Ստալինի եւ Պռոշեանի առաջարկած հետեւեալ բանաձեւը.

«Կովկասի լիազօր կոմիսար Ստեփան Շահումեանի պաշտօն կը տրուի կազմելու խառն յանձնախումբ մը, որ պիտի որոշէ թուրքահայկական սահմաններէն ռուսական զօրքին հեռացման պայմաններն ու եղանակը»:

Ստալին Պռոշեանի հաւանութիւնը առնելով, Ղեկրետի վերջնական բանաձեւին վերջնական վաւերացումը կը դնէ 24 Ղեկտեմբեր 1917 թուի ՍՈՎՆԱՐԿՕՍԻ նիստի օրակարգին, եւ կը վաւերացուի: Եւ 31 Ղեկտեմբեր 1917 թուի «Փրաւտա» եւ «Իզվեստիա» օրաթերթերուն մէջ կը հրատարակուի Ղեկրետը, որ կը կրէ Վ.Ի. Լենինի եւ Ի.Վ. Ստալինի ստորագրութիւնները:

է) Ի.Վ. Ստալինի յօդուածը

Նոյն 31 Ղեկտեմբեր 1917 թուին, նոյն օրաթերթերուն մէջ լոյս տեսած է Ի.Վ. Ստալինի յօդուածը Արեւմտահայաստանի անկախութեան մասին, իր Ազգութիւններու Կոմիսարի հանգամանքով:

Ստալին բուռն կերպով դատապարտելով օսմանեան բարբարոսային ջարդերն ու արեան բաղնիքները Արեւմտահայաստանի ժողովուրդին դէմ, եւ դիմակազերծելով Արեւմուտքի իմփերիալիստներու փարիսեցիական «հայասիրութիւնը», կ'ըսէ թէ անոնք Արեւմտահայաստանը վերածեցին «արիւնաթաթախ, խաբուած ու ստրկացուած երկրի մը»: Եւ կը շարունակէ. «Հայաստանի զաւակները եղան հերոսական պաշտպանողները իրենց հայրենիքին, սակայն օժտուած չէղան բնաւ քաղաքական միտքով...: Անոնք յաճախ խաբուեցան իմփերիալիստական դիւանագիտութեան փոխիթոսներէն: Ներկայիս, անոնք պարտին գիտնալ եւ հասկնալ թէ իրենց հին աւանդական քաղաքականութիւնը զիրենք չի տանիր դէպի Հայաստանի ազատագրութիւնը: Թէ հայ ժողովուրդին ճակատագիրը կախեալ է Հոկտեմբերեան Յեղափոխութենէն» (Պատմական իրողութիւն չէ՛ արդեօք, որ եթէ Յեղափոխութիւնը յաղթական դուրս չէլլեր, եւ Կարմիր Բանակի 11-րդ զօրաբաժինը Իջեւանէն մտած չլլար Արեւելահայաստան, առանց արտօնութիւն մուրալու Ղաշնակցութենէն, Թուրքիա՝ որ արդէն գրաւած էր Աղեքսանդրապոլը, շարունակած պիտի ըլլար իր յաղթական երթը եւ գրաւած պիտի ըլլար ամբողջ Արեւելահայաստանն ալ...: Կարմիր Բանակը աւելի արթուն կը հսկէր՝ քան հայերը... որովհետեւ Ռուսաստանի գոյութեան կաշիքը կը պահանջէին Թուրքիոյ դէմ, զօրաւոր Հայաստանի պատնէշ մը):

Եւ Ստալին կ'եզրափակէ. «Այսօր, երբ իմփերիալիստ Գերմանիան ու Թուրքիան, հաւատարիմ իրենց ծաւալողապաշտ բնութեան, չեն ծածկեր իրենց նպատակը գրաւելու Արեւմտահայաստանը, սովետական իշխանութիւնը պիտի հրամանագրէ Արեւմտահայաստանի անկախութիւնը, քանի որ սովետները նպատակ չունին գրաւուած պահելու Արեւմտահայաստանը, այլ՝ կ'ուզեն հաստատել անոր գերիշխանութիւնը՝ գերմանաթրքական ներխուժումին դէմ»:

ը) Ղեկրետի գործադրութեան երաշխիքներ կայի՞ն

Այս կարեւորագոյն ենթախորագրին պատասխանը՝ առարկայական ու վերլուծողականօրէն տալու համար, Դոկտ. Վլատիմիր Պետրոսեան յատկացուցած է հատորին 30 էջերը, զորս լոկ տագրական ձեւով կրնանք խտացնել ներկայ գրութեան նեղ սահմանին մէջ:

Հեղինակը նախ կը շեշտէ, թէ՛ Ղեկրետի գործադրութեան երաշխիքներն էին.

- 1 – Անդրկովկասի պահպանումը՝ Ռուսաստանի կազմին մէջ,
- 2 – Արեւմտահայաստանը գրաւած ռուսական զօրքին պահպանումը՝ հայկական հողերուն վրայ,
- 3 – Հայութեան անվերապահ գործակցութիւնը Սովետական Ռուսաստանի հետ,
- 4 – Արեւմտահայաստանէն բոլոր աքսորուած եւ փախստական արեւմտահայերու ապահով վերադարձը, եւ
- 5 – Արեւմտահայաստանի մէջ կազմութիւնը հայկական բանակին:

Սակայն, կը գրէ Վլ. Պետրոսեան, հետեւեալ պատմական փաստերը անկարելի դարձուցին Ղեկրետի գործադրութիւնը.

ա – Իբր հետեւանք Անդրկովկասի մենշեիկա-մուսաւաթա-դաշնակցական ղեկավարներու հակառուս եւ հակասովետ քաղաքականութեան Անթանթի տէրութիւններու հրահանգով եւ միջամտողական պատերազմին իբր նախապատրաստութիւն, Տենիքինի, Վրանկեչիի, Քրազնովի եւ Քալէտինի հակա-յեղափոխական զօրքերուն կողքին, Կովկասի ճակատէն հեռացուեցաւ ռուսական զօրքը, ճամբայ բանալով թրքական բանակի կողմէ Արեւմտահայաստանի վերագրաւումին, երբ անոնք, Ղեկրետի հռչակումէն շաբաթ մը ետք՝ 18 Յունուար 1918-ին, սկսան բռնագրաւել ռուս զինուորներու զէնքերը, սկսեալ Շամխորէն... որուն համաձայն էր Ղաշնակցութիւնը, բայց ոչ՝ Աւետիս Ահարոնեանը:

բ – Նոյն՝ Անդրկովկասի իշխանաւորներու երրորդութիւնը, որուն տիրապետող ուժերը՝ վրաց մենշեիկներն ու ազերի մուսաւաթականները, մեկուսացուած Ղաշնակցութեան անխելք հակառուսականութիւնն ու կոյր հակասովետութիւնը, օգտագործելով՝ Անդրկովկասը անջատ հռչակեցին Ռուսաստանէն... եւ Թուրքիա՝ յաջորդ քայլն ալ առնելով, հայերու ամբողջական մեկուսացումին եւ անօգնականութեան, Պաթումի բանակցութիւններուն, երեքէն պահանջեց անջատուիլ իրարմէ ալ... հռչակելով անկախութիւն...: Եւ Ղաշնակցութիւնը ոչ միայն մոռցաւ Արեւմտահայաստանն ու Ղեկրետը, այլեւ՝ Արեւելահայաստանն ալ շղթայեց Պաթումի ստրկական դաշնագրի շղթաներով..., հակառակ Սարգարապատի յաղթանակին եւ Վեհիք Փաշայի փախուստին՝ Մայիսի 26-ին...:

գ – Այսպիսով՝ Ստեփան Շահումեան, որ Անդրկովկասի արտակարգ լիազօրութիւններով կոմիսար նշանակուած էր սովետական իշխանութեան կողմէ, ուրեմն եւ՝ Ղեկրետի գործադրութեան վերահսկող լիազօր պատասխանատու, ոչ միայն այլեւս չէր կրնար ոչ մէկ գործնական քայլի դիմել Ղեկրետի գործադրութեան համար, այլեւ՝ ազդարարութիւն ստացաւ անմիջապէս հեռանալու Թիֆլիսէ:

Ահա այսպէս, այդ ճակատագրական բախտորոշ օրերուն, աթոռամոլ Ղաշնակցութիւնը իշխանական աթոռ ունէր, բայց ոչ՝ իշխանութիւն, եւ նոյնիսկ պարզ ողջմտութիւնը չունեցաւ իր ահաւոր մեկուսացումէն դուրս ելլելու համար, մերժենալու յեղափոխական Ռուսաստանին, երբ վրաց մենշեիկները կը սիրաբանէին Գայգերական Գերմանիոյ հետ, իսկ ազերի մուսաւաթականները՝ Փանթուրք Թուրքիոյ հետ...: Իսկ Փանթուրքիզմի սպառնալիքին դէմ՝ հայ ժողովուրդի միակ բնական զինակիցներն էին, այսօր ալ են՝ Ռուսաստանն ու Իրանը, քանի որ Փանթուրքիզմը սպառնալիք մըն է նաեւ՝ Ռուսաստանի եւ Իրանի համար: Ասկիւն նախնական դասն է՝ գիտակից

հայրենասիրութեան, ոչ՝ զգացականին կամ բնազանցականին: Բնազանցական մտածելակերպին համար՝ թուրքը թուրք է, ռուսը ռուս է, հրեան հրեայ է՝ **չեն փոխուիր:** Դիպլեկտիկ մտածելակերպին համար՝ կայ **փանթուրք թուրք**, կայ նաեւ՝ **հակափանթուրքը:** Կայ ցարական եւ քերեմսքիական **բուրժուա ռուսը**, կայ նաեւ՝ **սոցիալիստ-կոմունիստ ռուսը:** Կայ՝ մովսիսական **հակասիոնական հրեան**, եւ կայ՝ **սիոնականը...**

Ներկայ գրութիւնը կ'ուզենք եզրափակել այս հատորին մէջբերումներէն մի քանի դիպուկներով:

Աւետիք Իսահակեան. «Մէկ կարմիր բանակայինի ներկայութիւնը հայկական հողերուն վրայ, կ'արժէ հազար Ազգերու Լիկա, հազար Մաքսոնայտ եւ Հենրիօ, հազար Լոյտ Ճորճ եւ Ուիլսոն: Ասիկա՝ բացարձակ ճշմարտութիւնն է»:

Զօր. Անդրանիկ. «Դուք ո՞վ կ'ըլլաք Պրն. Խատիսեան: Ի՞նչ պատճառով կը զինաթափէք ռուս զինուորները, տալով սնամէջ պատրուակներ: Մեր դարաւոր թշնամին այնտեղ կը գտնուի, **զինաթափեցէք զինք:** Ձեր այս որոշումը պատշաճ չէ՝ ոչ մեր ասպետական ոգիին, ոչ մեր անունին, ոչ մեր ազգային արժանապատւութեան եւ ոչ ալ մեր բարոյական սկզբունքներուն...»:

Սիմոն Վրացեան. «Այդ պահուն կային մարդիկ որոնք սովետական Ռուսաստանի ճամբան կու տային, առաջարկելով ձեռք մեկնել բոլշեւիկներուն, որոնց զօրախումբերը յառաջապահ՝ տակաւին Պաքու եւ Սոխումի կը գտնուէին: Միաժամանակ **շուկներ կու գային Թիֆլիսէն**, ըստ որոնց իբր թէ Լենին հրամանագրով մը յայտարարած էր Արեւմտահայաստանի անկախութիւնը: Սակայն այս գաղափարին **անգործարդելիութիւնը այնքան թափանցիկ էր**, որ նոյնիսկ ատոր հեղինակները ոչ մէկ իրական քայլեր առին այդ ուղղութեամբ: Ռուսաստանը շատ հեռու կը գտնուէր Հայաստանէն, իսկ բոլշեւիկներու ուժը՝ աւելի քան հարցական էր...»:

Դեկրետի **հանդէպ** այս կանխակալ անտարբերութիւնը հայութեան այդ օրերու ներկայացուցիչ կուսակցութեան կողմէ, **անկարելի չէ՞ր դարձներ արդէն** Դեկրետի գործադրութիւնը...:

Սակայն, Աւետիս Ահարոնեան ըսած է. «Մենք՝ հայերս, թաթարներու այս բռնութեան արարքները՝ զինաթափելու ռուս զինուորը, կը համարենք մեր դէմ ուղղուած արարքներ, քանի որ մեր շահերը նոյնն են՝ ինչ որ ռուս զինուորներուն շահերը: Մենք շատ լաւ գիտենք, թէ երբ թաթարները աւարտեն ռուս զօրքին զինաթափումը՝ **պիտի սկսին բնաջնջել հայերը**»: Մինչդէռ, Սիմոն Վրացեան, **անբացատրելի պաղարհնութեամբ** թաթարներու կողմէ ռուս զօրքի **զինաթափումը** անուանած էր՝ «**ռուս զինուորներու հանդերձանքի կողոպուտ**»...:

Վահան Տէրեան. «Այս դաւաճանները՝ Զինեկելիականներ, Խանյոյսկիականներ եւ **Խատիսեանականներ**, Անդրկովկասը անկախ եւ Ռուսաստանէն անջատուած հռչակեցին... փոխանակ միանալու՝ բանուորագիւղացիական սովետներուն: **Դաշնակցականները միացան այն յելուզակներուն, որոնք կը պաշտպանեն թուրք պետերու եւ վրացի ազնուականներու շահերը:** Անոնք միացան **հակա-յեղափոխութեան, արիւնաքաղ պէյերուն եւ դաւաճան մենշեւիկներուն**, եւ **չնաշխարհիկ ահաւորութեամբ, օր մը՝ Անդրկովկասը խզեցին Ռուսաստանէն, եւ՝ արեան ծարաւ իմփերիալիստական Թուրքիան վերագրուեց Արեւմտեան Հայաստանն ու Արեւելեանէն մաս մը, որ այլեւս մաս չէր կազմեր Ռուսաստանի...»:**

Ստ. Շահումեան, 9 Դեկտեմբեր 1917-ին կ'ըսէ. «Կէս միլիոն զինուոր հաշուող ռուսական բանակ մը կայ Կովկասի մէջ, որ **անցնող երեք տարիներուն ընթացքին իր արիւնը թափեց**՝ պաշտպանելու համար Անդրկովկասի **ժողովուրդներու սահմանները:** Հիմա ի՞նչ կ'ըսէք: Այս բանակը կրնա՞յ հանդարտ կերպով մնալ այս սահմաններուն վրայ, մինչ դուք կը **դաւաճանէք ռուսական կառավարութեան դէմ եւ Լենինի փոխարէն դուք կը նախընտրէք Քալեւտինը:** Ռուս զինուորը չի կրնար դէմ ըլլալ Վրաստանի, Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի ինքնավարութեանց: Բայց **իրաւունք ունի բողոքելու ձեր դաւաճանութեան դէմ**՝ հանդէպ բանուորագիւղացիական յեղափոխութեան: Ան իրաւունք ունի հարց տալու՝ **թէ ինչո՞ւ ես պարտաւոր եմ պաշտպանելու թուրքերու դէմ ճակատը, եթէ Անդրկովկասի մէջ ես օտար տարր մըն եմ...** որո՞ւն շահերը նկատի չառնել տեղւոյն ժողովուրդը...»:

Եւ Դոկտ. Վլ. Պետրոսեան կ'եզրափակէ. «Դաշնակցութիւնը կողքին կեցաւ մենշեւիկներուն եւ մուսաւաթականներուն, որոնք մեծապէս կը ցանկային որ ռուսական բանակը հեռանար Անդրկովկասէն, փոխանակ ջանալու որ ան մնար Արեւմտահայաստանի մէջ, զսպելու համար Թուրքիոյ գայն վերագրուելու ախորժակները:

«Այո՛, պատմութիւնը դասեր կը սորվեցնէ: Նաեւ պէտք չէ մոռնալ թէ ան նաեւ կը պատժէ, եթէ հաշուի չառնենք անոր դասերը...»:

ՄԵԹՐ Գ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

Պէյրութ
22 Նոյեմբեր 2019

ՄՏՈՐԱԳՐԱՀԱՒԱՔ

ՄՏՈՐԱԳՐԱՀԱՒԱՔԻ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ՈՒՂԱՐԿՈՒԻՆ ՄԱԿ-Ի ԲՈՒՈՐ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆՆԵՐՈՒՄ

Սոյն ստորագրահաւաքի նպատակն է ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղարութեան եւ անդամ պետութիւններուն առջեւ ներկայացնել Հայ ժողովուրդի փաստացի եւ վճռական որոշումը՝ տէր կանգնելու Արեւմտեան Հայաստանի իրաւունքներուն մինչեւ անոնց լիարժէք իրականացումը, վերականգնելով ազատ եւ ինքնիշխան Արեւմտեան Հայաստանը:

Ստորագրահաւաքի բովանդակութեան ծանօթանալու համար սեղմեցէք հետեւեալ կապը
<https://warmeniagov.com/armenian>

Ստորագրելու համար լրացուցէք ձեր տուեալները եւ սեղմեցէք ՄՏՈՐԱԳՐԵԼ
Ծանօթ: Ձեր անձնական տուեալները կը մնան գաղտնի եւ հրապարակման ենթակայ չեն

Երկուշաբթի 11 Նոյեմբեր 2019 - Թիւ 17
Հրատարակչութիւն

Արեւմտեան Հայաստանի
Ուսումնասիրութիւններու Կեդրոնի

Հետադարձ կապ
mfa@warmeniagov.com